

**La *síndrome de Diògenes* contra Diògenes de Sinope:
la construcció d'una tergiversació.**

Jorge Marí Escanellas

Treball final de grau en Humanitats

Universitat Oberta de Catalunya

Juny 2021

Director: Gonçal Mayos Solsona

Què és, doncs, la veritat? Un exèrcit mòbil de metàfores (...) que després d'un ús de molt de temps a un poble li semblen fixes, canòniques i obligatòries.

Friedrich Nietzsche

When a true genius appears in the world, you may know him by this sign, that the dunces are all in confederacy against him.

Jonathan Swift

Índex.

Resum.	4
1. Presentació.	6
2. Objectius.	8
3. Estat de la qüestió i marc teòric.	10
4. Àmbit de la recerca i metodologia.	13
5. Diògenes de Sinope i el cinisme.	14
5.1. El personatge.	14
5.2. Alteracions i mistificacions del cinisme.	16
5.3. El cinisme a la filosofia contemporània.	19
5.4. Diògenes al món contemporani.	20
6. La síndrome de Diògenes. La creació d'una diagnosi.	22
6.1. Les primeres descripcions de la patologia.	22
6.2. La difusió mediàtica del neologisme.	24
6.3. L'evolució del neologisme.	25
7. La creació d'una tergiversació.	28
7.1. La construcció de la síndrome de Diògenes com una realitat objectiva.	28
7.2. Els comportaments desviats.	31
7.3. L'última deslegitimació de Diògenes.	33
8. Conclusions.	36
9. Referències bibliogràfiques.	38
Annex.	41

Resum.

El present treball descriu el procés de construcció i difusió del terme *síndrome de Diògenes* i col·loca la conducta associada a aquesta patologia en oposició a les accions protagonitzades pel filòsof cínic Diògenes de Sinope. L'estudi mostra com aquesta identificació del filòsof amb la patologia suposa una tergiversació de la pedagogia ètica proposada per Diògenes al segle IV a.n.e., la qual es caracteritzava per una profunda crítica als valors hegemònics de la societat grega.

Es presenta la hipòtesi segons la qual la mistificació de la figura de Diògenes correspon a una acció premeditada d'inofensivització de la seva crítica. Per tal de desenvolupar-la es pren com a base el concepte d'aniquilació del desviat, esmentat a les teories de la construcció social de la realitat de Peter Berger i Thomas Luckmann. I per tal de mostrar com l'alteració es presenta com fortuïta, es pren el concepte de violència simbòlica, present a les teories de la reproducció de Pierre Bourdieu.

Es suggereix, finalment, l'aplicabilitat d'aquest procés d'inofensivització de l'heterodòxia a altres casos i es proposen altres línies d'investigació.

Paraules clau.

Diògenes, Síndrome de Diògenes, Inofensivització de l'Heterodòxia, Aniquilació simbòlica, Violència Simbòlica.

Abstract.

This paper describes the process of the development and diffusion of the term Diogenes Syndrome and it posits the conduct associated with this pathology as contrary to the conduct and actions of the Cynic philosopher Diogenes of Sinope. This study intends to show how this identification of the philosopher with the pathology is a misrepresentation of the ethical pedagogy espoused in the 4th century BCE by Diogenes, whose teachings were characterized by a thorough criticism of the prevailing values in Greek society.

In this paper, a hypothesis will be proposed according to which the mystification of Diogenes reflects a conscious intention of rendering Diogenes' criticisms inoffensive. The development of this hypothesis takes as its point of departure the concept of the

annihilation of the deviant, as proposed by Peter Berger and Thomas Luckman in *The Social Construction of Reality*. With the intention of showing how this alteration appears to be fortuitous, the concept of symbolic violence present in Pierre Bourdieu's *Reproduction in Education, Society and Culture* will be considered.

Finally, a potential application of the process of rendering a heterodoxy inoffensive is proposed, as well as suggested lines of further study.

Key words.

Diogenes, Diogenes Syndrome, Symbolic Annihilation, Symbolic Violence, Heterodoxy Annihilation.

1. Presentació.

Sovint trobem instal·lats al saber popular uns coneixements tergiversats de determinats fenòmens. Relats que són veritables malentesos sobre persones o col·lectius, reals o ficticis, que s'han difós i han estat acceptats acríticament en un sentit molt divers a l'originari. Observem com, per exemple, els cíncics són considerats persones fal·laces i Onan un masturbador; Marcus Junius Brutus és tingut per un parricida i un traïdor, Èdip per parricida i lasciu i Donatien Alphonse François, Marquès de Sade, per res més que un sàdic. En una perspectiva més contemporània, els *hippies* i els *punks* són coneguts pel seu nihilisme, les drogues i la seva negligent higiene corporal. Es tracta, en definitiva, de lectures que han fet fortuna i que esborren el caràcter rebel de les seves actituds personals, que esdevenen així inofensives.

Aquesta deformació pot haver estat fruit de la casualitat, variacions aleatòries dels fets i anècdotes que es transmeten a la immediatesa de la vida quotidiana i que acaben fent fortuna tot arraconant altres versions del relat originari. És possible però, albirar una intencionalitat, una voluntat de mistificació de determinades conductes considerades contràries a l'ortodòxia cultural de la societat. Si acceptem com a hipòtesi de partida l'existència d'una causalitat no fortuïta cal, aleshores, entendre aquestes alteracions com una imposició premeditada, orientada a assegurar la prevalença d'uns determinats valors hegemònics. La tergiversació esmentada seria, llavors, conseqüència d'una acció en defensa de la cultura dominant.

Aquesta hipòtesi d'inofensivització¹ deliberada d'una actitud heterodoxa quedaria com una proposta llançada a l'aire trivialment si no es concretés amb un exemple específic. En aquest sentit, presentem en aquest treball el cas paradigmàtic de Diògenes de Sinope, filòsof cínic que visqué al segle IV a.n.e, qui ha donat nom a la síndrome de Diògenes. Es tracta d'un personatge controvertit, qui protagonitzà una implacable crítica de les normes socials, evidenciant l'arbitrarietat dels valors que regien el pensament de la societat atenenca, i grega per extensió.

---

¹ Proposem aquí un neologisme amb la intenció de destacar l'acció que provocarà que una actitud crítica amb la cultura hegemònica esdevingui inofensiva.

Diògenes fou conegut pel seu menyspreu envers les principals institucions del món grec com la ciutadania, l'esclavitud, el matrimoni o el deure envers els déus; pels seus enfrontaments amb els rics i els poderosos; pels seus atacs cap aquells que s'afanyen més per ser afalagats que per ser virtuosos; per les seves respostes mordaces i les seves accions desvergonyides. I fou conegut, sobretot, per desfer-se de tot allò que no fos estrictament necessari per viure, dels objectes i símbols que, segons predicava, ens fan esclaus: els diners, les pertinences, els honors i l'estima dels aduldors. Amb aquests antecedents, doncs, sobta veure com el nom de Diògenes s'associa en el coneixement comú de la nostra societat contemporània amb el d'un maldestre acaparador, algú que acumula una munió d'objectes, innumerable i caòtica.

De nou, si retornem a la hipòtesi formulada abans, podríem proposar que aquesta versió difosa i consolidada de Diògenes no és casual, sinó la resultant d'una acció premeditada de desprestigi. Per tal, doncs, d'apuntalar aquesta hipòtesi adoptarem el concepte d'aniquilació del desviat, present a les teories de la construcció social de la realitat de Peter Berger i Thomas Luckmann. I, per tal de copsar com aquesta aniquilació arriba a nosaltres dissimulada, camuflada com una alteració casual, prendrem el concepte de violència simbòlica, present a les teories de la reproducció de P Bourdieu.

2. Objectius.

L'objectiu principal de la present recerca consisteix a proposar una relació causal entre la tergiversació de la conducta associada a Diògenes i l'aniquilació simbòlica del seu pensament crític. Es tracta d'evidenciar, amb el cas concret de Diògenes, com la cultura dominant imposa un coneixement homogeni i homogeneïtzant, tot fent passar per casual o fortuïta la tergiversació.

Associats a l'anterior, es plantegen tot un seguit d'objectius secundaris:

- Contrastar la conducta associada a la síndrome de Diògenes amb l'ètica proposada per Diògenes de Sinope. Mostrar com l'associació d'aquesta conducta al nom de Diògenes suposa una mistificació dels fets protagonitzats pel filòsof cínic.
- Explicitar el procés de la construcció social de la síndrome de Diògenes. Mostrar com el neologisme ha transcendit l'àmbit mèdic, com ha estat recollit pel món mediàtic i com ha passat a formar part del coneixement comú de la societat. Assenyalar el rol que han representat el col·lectiu mèdic i els mitjans de comunicació en la difusió i consolidació de la locució.
- Fer una revisió de les teories sobre la construcció social de la realitat, de Berger i Luckmann, i les teories de la dominació, de Bourdieu. Posar en relació els conceptes d'aniquilació de la desviació i la violència simbòlica, implícites en aquestes teories. Portar al terreny pràctic aquests dos conceptes, aplicats a la construcció social de la síndrome de Diògenes.
- Mostrar com el cinisme filosòfic constitueix un cas paradigmàtic d'aniquilació del pensament heterodox i com s'ha aplicat sobre ell una violència simbòlica ignorant-lo, tergiversant-lo i també atacant-lo obertament.

Aquesta recerca, acotada en la seva limitació pels paràmetres formals d'un TFG, també es fixa com a objectiu proposar uns interrogants que hauran de constituir futures línies d'investigació.

- Aprofundir el concepte d'inofensivització com un cas específic d'aniquilació simbòlica de l'heterodòxia.

- Contrastar i ampliar el present treball amb altres propostes teòriques que aborden la temàtica de l'hegemonia cultural i la imposició d'uns valors i uns coneixements homogenis.
- Elaborar una anàlisi crítica del discurs a un conjunt de documents que hagin propiciat la difusió mediàtica del terme síndrome de Diògenes. Ressaltar l'efecte adoctrinador i multiplicador que té la informació transmesa pels mitjans de comunicació.
- Proposar altres casos d'estudi on sigui aplicable la vinculació de la construcció social de la realitat i les teories de la dominació, com es proposa en la present recerca. A tall d'exemple, esmentem la figura d'Onan, fill de Judà, qui ha donat nom a l'onanisme.

3. Estat de la qüestió i marc teòric.

El present treball es centra en la figura de Diògenes de Sinope i la fal·laç relació que s'ha establert entre el filòsof cínic i la simptomatologia implícita en la síndrome de Diògenes. Aquest cas, però constitueix només un exemple de la hipòtesi que es desenvolupa tot seguit: una tergiversació que no és fruit de la casualitat, sinó una voluntat d'eliminar la dissidència.

Aquesta relació contradictòria ha estat assenyalada en diferents treballs, però habitualment de manera anecdòtica o bé merament descriptiva. No ens ha estat possible trobar una anàlisi i una proposta d'explicació causal que donés raó de la tergiversació. Pel que fa al cinisme com a escola filosòfica, indistinguible de la figura de Diògenes, se l'ha oposat en diversos estudis acadèmics a la seva versió tergiversada, el cinisme vulgar, contrastant ambdues propostes ètiques². Això no obstant, tampoc no hem trobat cap document que plantejés aquesta tergiversació com a producte d'una voluntat explícita de fer desaparèixer la crítica social implícita en les anècdotes que protagonitzaren els filòsofs cíncics.

En conseqüència, treballarem amb un marc teòric que recollirà d'una banda la documentació relativa a aquest cas concret: Diògenes de Sinope, els cíncics i la síndrome de Diògenes; i, d'una altra banda la teorització que ens permeti desenvolupar la nostra hipòtesi d'una tergiversació voluntària.

En el primer aspecte, el document de referència que detalla la vida i les accions de Diògenes de Sinope és *Vides, opinions i sentències dels filòsofs més il·lustres*, l'obra de Diògenes Laerci. El llibre sisè d'aquesta obra està dedicat a l'escola cínicica, en la qual Diògenes ocupa un espai central. Altres referències coetànies són Epíctet (*Dissertacions per Arrià* III, 22), Ioannes Stobeus (*Florilegium* III, 13. 44) i les anomenades *Cartes pseudoepigràfiques*, un conjunt de 51 cartes suposadament escrites per Diògenes. Tots aquests treballs es caracteritzen per una escassa profunditat d'anàlisi teòrica de les propostes filosòfiques i ètiques.

---

² La necessitat de distingir ambdues ètiques ha comportat la creació de termes diferenciats. Peter Sloterdijk (1983) proposava els vocables *zynismus* i *kynismus* (traduïts com quinisme i cinisme) per a referir-se al cinisme filosòfic i al vulgar respectivament. Baquero (2020) fa servir la distinció *Cinismo* i *cinismo*. En aquest treball hem optat per no explicitar aquesta distinció, implícita en el context.

La nul·la presència del cinisme en el debat filosòfic durant segles queda palesa per l'absència de textos que recollissin i analitzessin les característiques de la filosofia cínica. Això no obstant, l'últim quart del segle XX suposà l'aparició d'un significatiu nombre de treballs que debatien sobre la significació de les propostes cíniques i obrien al cinisme un espai en el debat filosòfic. Aquestes obres proposen, a més, una actualització del cinisme, una revisió contemporània de la crítica dels valors culturals entesos en un sentit ampli. D'altra banda, aquestes obres mostren un biaix clarament favorable a la crítica cínica. Destaquem en aquest apartat el text ja clàssic d'Onfray (2002) i el recull elaborat per Bracht Branham i Coulet-Cazé (2000).

Pel que fa a la descripció de la síndrome resulta imprescindible anar a l'origen de la tipificació. En aquest sentit els documents fonamentals són els treballs de Macmillan (1966), pioner en la descripció específica d'un conjunt de símptomes associats a la senilitat, i el de Clark (1975), reconegut arreu com el primer treball que posa en relació aquesta simptomatologia amb Diògenes. No ha estat possible evidenciar l'origen d'aquesta relació més enllà d'aquest últim document.

En relació amb el corpus teòric que ens permetrà refermar la nostra hipòtesi, manllevem en primer lloc el concepte de construcció social de la realitat del treball de Berger i Luckmann (2003) per tal de mostrar com s'ha produït un procés gradual de consolidació de l'actual significació de Diògenes. Aquesta perspectiva constructivista ens permet focalitzar tres moments clau en la consolidació, en una societat, d'un coneixement comú d'un fenomen: institucionalització, legitimació i internalització. El plantejament que fan els autors de la legitimació negativa de la desviació, és a dir, la deslegitimació de l'heterodòxia, ens proporcionarà també una base per plantejar una aniquilació simbòlica de l'actitud crítica de Diògenes.

Així mateix per tal que la hipòtesi de la tergiversació intencionada sigui alguna cosa més que una especulació, ha d'existir un mecanisme d'ocultació de la voluntat tergiversadora. És en aquest sentit que adoptem el concepte de violència simbòlica desenvolupat per Bourdieu i Passeron (1981) en les seves teories de la reproducció. Associat a aquest, disposem del concepte de poder simbòlic, entès com la capacitat de construir realitats amb el llenguatge de manera eficaç. Aquesta base ens ha de permetre calibrar la importància del poder performatiu del discurs (Bourdieu, 2000).

D'altra banda, el concepte d'*habitus*, central de l'esquema teòric del pensador francès, ens permet, sense haver d'entrar a fons en la seva complexitat, una visió complementària a la proposada per Berger i Luckmann respecte a la internalització del coneixement social per part dels individus. Finalment, aquest corpus teòric bourdià ens proporciona el concepte d'arbitrarietat, inherent a tota cultura. Aquesta arbitrarietat o relativisme cultural ens retorna a la crítica cultural exercida per Diògenes, la seva *invalidació de la moneda en curs*.

Tanquem aquest marc teòric i conceptual amb una formulació dels dos conceptes clau que fonamenten aquest treball: *inofensivització de l'heterodòxia* i *aniquilació simbòlica*.

Entenem per inofensivització de l'heterodòxia aquelles accions —més o menys conscients, més o menys evidents— que es duen a terme en defensa dels valors culturals hegemònics a una societat, de resultes de les quals totes les actituds contràries a aquests valors acaben perdent força, actualitat, significança i, en definitiva, perillositat.

Amb el terme aniquilació simbòlica, simbiosi dels conceptes aniquilació del desviat i violència simbòlica, ens referim a aquelles accions, executades eludint la confrontació directa, empreses per desprestigiar les actituds contràries a l'hegemonia cultural, que són mostrades com socialment reprovables, de resultes de les quals esdevenen insignificants.

4. Àmbit de la recerca i metodologia.

Un punt clau de la present recerca és determinar com s'ha construït la síndrome de Diògenes com una realitat social. Cal, en aquest sentit, constatar, delimitar i descriure el procés d'imposició del terme com a fenomen associat al nom del filòsof.

Respecte a l'àmbit temporal, la data de publicació del treball de Clark, Manikar i Gray, 15 de febrer de 1975, ens proporciona una acotació clarament definida, ja que abans d'aquesta data l'associació no és possible. Pel que fa a l'àmbit geogràfic d'estudi, hem restringit el rastreig de la difusió del neologisme a les notícies que podem trobar a Espanya. Aquesta restricció no invalida la nostra recerca, ja que, d'una banda, sempre podem circumscriure els resultats obtinguts a la societat espanyola; i, d'altra banda, la seva extrapolació a altres països del nostre entorn és fàcilment constatable (o rebutjable) amb una ampliació ulterior de la recerca.

Per tal d'obtenir les dades relatives al coneixement i ús del terme síndrome de Diògenes hem realitzat una cerca a les hemeroteques de tres diaris d'àmplia difusió, a Catalunya i Espanya: Punt Avui, La Vanguardia i ABC. L'objectiu d'aquesta cerca ha estat constatar la presència de Diògenes, en les seves diverses formes, en els mitjans de comunicació generalistes. D'aquesta manera hem aconseguit una mostra evolutiva i universal de la difusió. De manera complementària, hem realitzat cerques a altres mitjans de comunicació i en cercadors globals i especialitzats.

Les dades obtingudes, amb aquestes cerques són merament quantitatives. Això no obstant, una comparació ens ha permès extrapolar una sèrie de conclusions qualitatives, segons explicitem en els següents apartats. Indicar finalment que a l'annex d'aquest treball es presenta una descripció detallada de la cerca efectuada.

5. Diògenes de Sinope i el cinisme.

El present treball gira entorn la figura de Diògenes de Sinope. Cal, doncs, en primer lloc donar comptes de qui va ser i quina significança va tenir. Així mateix es fa necessari indagar quina ha estat la transmissió de les seves propostes i com han arribat fins a la nostra època.

5.1. El personatge.

La font principal de detalls biogràfics referents a Diògenes de Sinope, el primer cínic, és l'obra del seu homònim Diògenes Laerci, *Vides, opinions i sentències dels filòsofs més il·lustres*, escrita la primera meitat del segle III. No ens ha arribat cap dels diàlegs i tragèdies que, segons Laerci, va escriure el filòsof cínic, de tal manera que només coneixem un conjunt d'anècdotes i opinions suposadament expressades en públic. No va elaborar cap doctrina filosòfica, com d'altra banda tampoc no va fer cap altre membre de l'escola cínic. La seva pedagogia és fonamentalment ètica i es basa exclusivament en una nombrosa compilació de *chreiai*³, accions i dites xocants i provocatives, que conviden a la reflexió.

Diògenes va néixer a Sinope, una colònia jònica a la riba de la mar Negra, cap al 412 a.n.e.⁴ Fill del banquer Hicècies, va haver d'exiliar-se acusat de falsificar la moneda de la ciutat. Més enllà de la veracitat estricta de l'incident⁵, aquesta suplantació d'un valor reconegut per la ciutat li serví com a metàfora per exhortar aquells qui l'escoltaven a no acceptar acríticament les normes de conducta de la societat⁶. D'altra banda, la traumàtica pèrdua de la ciutadania que suposava aquest episodi vital va ser aprofitada

---

³ *Chreia* vindria a ser una anècdota, basada en un fet o una expressió verbal, que es relata per la seva qualitat exemplificant.

⁴ El còmput de la seva edat és incert. Laerci exposa dades de terceres fonts, segons les quals "*Se dice que murió tras haber vivido cerca de noventa años (...) Demetrio en sus Homónimos dice que en el mismo día murió Alejandro [l'any 323] en Babilonia y Diógenes en Corinto. Era ya viejo en la Olimpiada ciento trece*" (Laercio, 2007, pàg. 314-315).

⁵ Bracht Branham (2000, pàg. 122) li concedeix una certa credibilitat, seguint els treballs de D.R. Dudley, C.T. Seltman i H. Bannert. García Gual (2007, pàg. 288) també es refereix al treball de Dudley, però amb menys confiança.

⁶ "*Invalidar la moneda en curso (paracharáttein tò nóμισμα) se convirtió en una referencia al propósito cínic de retirar de circulación la moneda devaluada del pensamiento convencional.*" (Bracht Branham, 2000, pàg. 122).

per declarar-se cosmopolita⁷, i menysprear la importància de la pertinença a polis⁸, com també havia fet el seu mestre Antístenes⁹.

Establert a Atenes, Diògenes decidí seguir les ensenyances d'Antístenes, tot i la seva rudesa¹⁰. Per contra, les seves desavinences amb Plató, de qui tot sovint es mofava, foren ben conegudes. Un dia que Plató causava l'admiració dels atenencs amb la seva definició de l'home com un animal bípede sense plomes, Diògenes va desplomar un gall, el va llançar en mig de cercle d'admiradors i va dir "Aquí está el hombre de Platón" (Laercio, 2007, pàg. 297). També, "cuando Platón dialogaba sobre las ideas y mencionaba la «mesidad» y la «tazonez», dijo: «Yo veo una mesa y un tazón, pero de ningún modo la mesidad y la tazonez»" (Ibíd., pàg. 302). Així, amb accions directes, mostrava que les ensenyances de Plató eren temps perdut, com també va fer amb altres escoles¹¹.

Laerci explica diverses anècdotes del seu encarament amb els rics¹² i els poderosos¹³, les més conegudes de les quals són les que l'enfronten a Alexandre III de Macedònia, qui plantat davant el cínic es va presentar com "Alexandre, el gran rei". La resposta de l'altre va ser: "I jo Diògenes, el gos" (Ibíd., pàg. 306). El rei va continuar preguntant-li si no li temia, i Diògenes va contestar que per què l'havia de témer si un rei és un bé (Ibíd., pàg. 310). Va ser llavors quan Alexandre va exhortar-lo a demanar-li qualsevol cosa. Diògenes li va exigir que s'apartés, perquè li tapava el sol (Ibíd., pàg. 296). Aquest caràcter irreductible no va cedir ni tan sols quan, anys més tard, va ser venut com a esclau¹⁴.

---

⁷ "Preguntado que de dónde era, respondió: «Cosmopolita»." (Laercio, 2007, pàg. 307).

⁸ "Cuando uno le dijo: «Los sinopenses te condenaron al destierro», dijo: «Y yo a ellos a la permanencia en su ciudad»". (Ibíd., pàg. 301).

⁹ "(...) desdeñando a los atenienses que se jactaban de su condición de nacidos de la tierra, les decía que en nada eran más nobles que los caracoles y los saltamontes." (Ibíd., pàg. 278).

¹⁰ "Antístenes (...) trató de rechazarlo porque no admitía a nadie en su compañía, le obligó a admitirlo por su perseverancia. Así una vez que levantaba contra él su bastón, Diógenes le ofreció su cabeza y dijo: «¡Pega! No encontrarás un palo tan duro que me aparte de ti mientras yo crea que dices algo importante». Desde entonces fue discípulo suyo". (Ibíd., pàg. 289).

¹¹ "Contra el que decía que el movimiento no existe, se levantó y echó a andar." (Ibíd., pàg. 296).

¹² "Al invitarle uno a una mansión muy lujosa y prohibirle escupir, después de aclararse la garganta le escupió en la cara, alegando que no había encontrado otro lugar más sucio para hacerlo." (Ibíd., pàg. 293).

¹³ "(...) fue conducido a presencia de Filipo. Entonces le preguntó éste quién era, y contestó: «Un observador de tu ambición insaciable». Así suscitó su admiración y quedó en libertad." (Ibíd., pàg. 298).

¹⁴ "Cuenta Menipo en su Venta de Diógenes que, cogido prisionero y siendo vendido como esclavo, le preguntaron qué sabía hacer. Respondió: «Gobernar hombres». Y dijo al pregonero: «Pregona si alguien

Les seves accions anaven dirigides a evidenciar l'arbitrarietat de les normes establertes socialment. A falta de casa, vivia en un tonell (Ibíd., pàg. 290). Passejava pels carrers amb una llanterna buscant homes, titllant d'esclaus els ciutadans d'Atenes (Ibíd., pàg. 297). També,

“Entraba en el teatro en contra de los demás que salían. Al preguntarle que por qué, dijo: «Eso es lo que trato de hacer durante toda mi vida».” (Ibíd., pàg. 307).

“Masturbándose en público repetidamente, decía: «¡Ojalá se calmara el hambre también con frotarse la barriga!».” (Ibíd., pàg. 311).

“En un banquete empezaron a tirarle huesecillos como a un perro. Y él se fue hacia ellos y les meó encima, como un perro.” (Ibíd., pàg. 300).

Les *chreiai* més rellevants en relació amb la incongruència de la definició clínica de la síndrome de Diògenes són les que narren com *“al observar una vez a un niño que bebía en las manos, arrojó fuera de su zurrón su copa, diciendo: «Un niño me ha aventajado en sencillez».* Arrojó igualmente el plato, al ver a un niño que, como se le había roto el cuenco, recogía sus lentejas en la corteza cóncava del pan.” (Ibíd., pàg. 295-296).

5.2. Alteracions i mistificacions del Cinisme.

Més enllà de Diògenes i d'Antístenes¹⁵, altres personatges varen ser considerats filòsofs cíncics. Contemporanis de Diògenes alhora que deixebles seus foren Mònim, Crates i Onesícrit. Una segona generació de cíncics esmentats per Laerci són Metrocles, Hipàrquia, Mènip i Menedem. Aristó de Quios, filòsof estoic deixeble de Zenó, també es situava pròxim a la visió cíncica¹⁶. Amb posterioritat, però, a l'època hel·lenística en què va sorgir aquesta escola, varen aparèixer alguns personatges que mostraren una certa

---

quiere comprarse un amo». Como le obligaran a tumbarse, dijo: «No importa. También los pescados se venden echados de cualquier forma» (Ibíd., pàg. 292).

¹⁵ Laercio (2007, pàg. 284) esmenta la possibilitat que el nom de cíncics derivi del *Cynosarges*, el gimnàs davant del qual ensenyava Antístenes. Respecte aquesta qüestió, Goulet-Cazé (2000, pàg. 532-534) va escriure un breu article titulat *“¿Quién fue el primer perro?”*.

¹⁶ Porter, J.I. *La filosofía de Aristón de Quios*. A Bracht Branham i Goulet-Cazé, 2000, pàg. 208-250.

afinitat amb el cinisme, ja fos amb les seves accions com ara Demetri cínic¹⁷, o bé amb alguns dels seus escrits, com és el cas de Dió Crisòstom, Epíctet o Lluçia de Samòsata.

La transmissió dels fets protagonitzats per Diògenes de Sinope (i, més genèricament, pels primers cíncics) es va caracteritzar per una manca d'exactitud, conseqüència de l'absència de documents escrits pels protagonistes. A banda d'unes cartes pseudoepigràfiques de dubtosa autenticitat¹⁸, les dades biogràfiques de Diògenes, així com les seves disputes i acudits, varen ser transmeses inicialment per via oral¹⁹. En conseqüència, a l'antiguitat tardana, als voltants del segle IV, ja s'havia format una figura estandarditzada de Diògenes (Krueger, 1993, pàg. 30) que responia a uns fets distorsionats més o menys intencionadament.

Krueger (1993, pàg. 31-32) mostra també com les *chreiai* atribuïdes a Diògenes formaven part del currículum escolar com a eines per a l'oratòria, de tal manera que aquestes anècdotes eren reescrites un cop i un altre amb l'única condició que fossin versemblants²⁰. Així mateix, a les sàtires i comèdies escrites en època romana, on els caràcters s'exageraven fins a la caricatura, sovint apareixien personatges identificables com cíncics²¹. Tanmateix, però, el caràcter controvertit de Diògenes i la seva oratòria havien de suposar un important punt de fricció en un món en el qual el conflicte entre el cristianisme i el paganisme era cada cop més manifest. Aquesta situació comportà una tergiversació intencionada i continuada dels seus fets amb motivacions exemplificatives, bé fos amb ànim laudatori o reprovatori.

---

¹⁷ Demetri Cínic va ser contemporani de Sèneca, a qui va inspirar. D'ell, Sèneca va escriure que no era un retòric, un mestre de la veritat, sinó un testimoni d'ella (*"non praeceptor veris sed testis"*, Ep. 20,9). Griffin, M. *El cinismo y los romanos. Atracción y repulsión*. A Bracht Branham i Goulet-Cazé, 2000, pàg. 268.

¹⁸ Les conegudes com *Epístoles cínciques* són un conjunt de cartes pseudoepigràfiques, entre les quals 51 cartes atribuïdes a Diògenes de Sinope, escrites probablement el segle I a.n.e., i 16 cartes atribuïdes a Crates de Tebes, presumiblement escrites el segle I. Veure Billerbeck, M. *El ideal cínico de Epícteto a Juliano*. A Bracht Branham i Goulet-Cazé, 2000, pàg. 275.

¹⁹ *"We must imagine that oral traditions contributed to preservations and dissemination of anecdotes about Diogenes"* (Krueger, 1993, pàg.33).

²⁰ *"(...) in all their variations and permutations, the chreiai attributed to Diogenes number more than a thousand"* (Ibíd., pàg. 31-32). Krueger esmenta, a més, l'antologia recollida per Ioannes Stobaeus, la qual *"was copied frequently in the Byzantine world and has long served scholars because it preserves fragments of many texts now lost"* (Ibíd., pàg. 32).

²¹ Un exemple són les *Saturae Menippeae*, escrites per Marc Terenci Varró el segle I a.n.e., amb títols com Hippokouōn (meitat cavall, meitat gos). Aquest gènere s'anomenà així en fa referència al cínic Mènip de Gadara.

Ja des d'antic, diferents pensadors estoics es referien als cíncics suavitzant la cruesa de les seves accions, amb una mena de decorosa censura. Epíctet retratà a les seves *Dissertacions* el cínic ideal, purificant les anècdotes de Diògenes de qualsevol semblança amb provocacions gratuïtes²² i netejant alhora la seva imatge²³. Elevava així el cinisme a missió divina, remarcant “entre las particularidades cínicas el carácter filantrópico de Crates” (Billerbeck, M. A Bracht Branham i Goulet-Cazé, 2000, pàg. 273). També Sèneca, seguint Demetri, feia un retrat perfeccionat de la conducta cínicica.

Basili, bisbe de Cesarea, assenyalava que la conducta de Diògenes era desitjable per l'esperit dels joves cristians. L'emperador Julià, anomenat l'apostata pels cristians, presentà Diògenes com a alternativa a l'ascetisme cristià, mentre que Ioannes Chrysostomus, patriarca de Constantinoble, l'invocava com un exemple per a la vida ascètica. Altrament, però, el mateix Chrysostomus acusà Diògenes de ser indiferent al canibalisme²⁴, d'actuar per afany de glòria i de ser desconcertant per molts però profitós per a ningú. Gregori Nazianzè, arquebisbe de Constantinoble, tot alabant la temprança i el coratge de Diògenes, va escriure: “Who has not heard of the Sinopean dog? (...) simple and moderate in life (...) he had one possession, his staff, an open air house in the middle of the town, a round barrel” (Krueger, 1993, pàg. 42).

En un pla molt més reaccionari, observem com “Cicerón no sólo critica su falta de decoro, sino que rechaza por completo el modo de vida cínicico, pues a su modo de ver resulta incompatible con el sentimiento de vergüenza, natural en el hombre” (Billerbeck, 2000, pàg. 271). Teodoret de Cir, bisbe d'Antioquia, es referia a Diògenes com un esclau del plaer que es barrejava amb prostitutes en públic. Teodoret assenyalava també que Diògenes, com Antístenes i Crates actuaven pel seu desig de glòria, en oposició als cristians. Aquest mateix argument fou compartit per Agustí d'Hipona²⁵, qui a més va

---

²² “¿Nunca nos daremos cuenta de la grandeza ni nos daremos cuenta en su justo valor del carácter de Diógenes, sino que nos fijaremos en los guardapuertas que no imitan a aquellos en nada sino, en todo caso, en tirarse pedos y nada más?” (Epícteto III, 22. *Sobre el cinismo*, pàg. 332).

²³ “El cínicico debe también añadir gracia natural y agudeza abundantes” (Ibíd., pàg. 333).

²⁴ “Ni siquiera le parecía impío el devorar trozos de carne humana, como ejemplificaba con otros pueblos.” (Laercio, 2007, pàg. 312).

²⁵ “Diogenes behaved shamelessly because he imagined that his school of philosophy would gain more publicity if its indecency were more startlingly impressed on the memory of mankind” (Krueger, 1993, pàg. 43).

maldar per desacreditar els actes impúdics de Diògenes, com ara masturbar-se en públic, insinuant que no eren més que simulacions.

5.3. El cinisme a la filosofia contemporània.

Amb posterioritat a aquests primers segles de la nostra era, el missatge cínic pràcticament fou silenciats. Hi havia dos motius de pes. El primer era la manca d'una elaboració teòrica que donés suport a una estructura metafísica. L'absència, en definitiva, d'una consistència filosòfica que fes el cinisme equiparable als estudis platònics, aristotèlics o estoics. La pedagogia cínic, per contra, defugia de la retòrica i amb accions directes —les *chreiai*— proposava una ètica més acord amb la natura. El segon motiu era l'animositat de les elits cristianes, no només pel fet de ser una ensenyança pagana, sinó, sobretot, per les seves accions antagòniques a la moral, especialment en qüestions relatives al sexe.

Fins a l'era de la Il·lustració, les referències als cíncics varen ser molt escasses. Entre els pensadors il·lustrats, Voltaire, d'Alembert i sobre tot Rousseau recuperaren Diògenes de l'oblit. Tot i això, la manca de sistemàtica del pensament cínic va continuar sent un element de pes per obstaculitzar l'entrada de Diògenes a la filosofia acadèmica on, d'altra banda, el de Sinope probablement hagués rebutjat entrar-hi. La consideració de Hegel al respecte és definitòria:

“Poco es lo que hay que decir acerca de los cínicos, ya que no imprimieron gran desarrollo a la filosofía ni supieron crear tampoco un sistema de ciencias; fue más tarde cuando los estoicos se encargaron de elevar sus proposiciones a una disciplina filosófica” (Hegel, G. *Lecciones sobre la historia de la filosofía II*. Extret de Baquero, 2020, pàg. 87).

I continua qualificant-los de *“repugnantes mendigos [als quals] no hay para qué tenerlos en cuenta en una historia de la filosofía”* (Ibíd.).

No és, però fins finals del segle XIX i començament del XX, amb les propostes dels pensadors que qüestionen la validesa de la moral hegemònica, especialment Nietzsche,

que es recupera la pedagogia cínica, tant en el fons com en la forma. El contrast amb Hegel és absolut:

“El cinismo es la única forma en que las almas vulgares rozan lo que es la honestidad; y el hombre superior tiene que abrir los oídos siempre que tropiece con un cinismo bastante grosero y sutil, y felicitarse todas las veces que, justo delante de él, alcen su voz el bufón carente de pudor o el sátiro científico”
(Nietzsche, 2009, *Mas allá del bien y del mal*. Madrid: Alianza editorial. Pàg, 54).

Tanmateix, però, la gran recuperació del pensament cínic es produeix els dos últims decennis del segle XX. Peter Sloterdijk publica en 1983 la *Crítica de la raó cínica*, en clara al·lusió a l’obra d’Immanuel Kant. Michel Foucault va recorre als cínics —entre altres filòsofs de l’antiguitat— en les seves classes a inicis de 1984²⁶ per tal de proposar una ètica contemporània. El 1990, Michel Onfray publica *Cynismes. Portrait du philosophe en chien*. El 1996 Bracht Branham i Coulet-Cazé dirigeixen un recull de treballs sota el títol *The Cynics. The Cynic movement in antiquity and its legacy*. A la introducció d’aquest volum, els autors citen una vintena de títols publicats des de 1975 i fan una menció expressa al col·loqui celebrat el juliol de 1991 a París sobre els cínics a l’antiguitat i la seva influència²⁷.

5.4. Diògenes al món contemporani.

Més enllà, però, dels debats en cercles filosòfics, Diògenes de Sinope no és un referent de primer ordre en el saber popular actual. Una anàlisi dels mitjans de comunicació generalistes ens permet constatar que les referències a Diògenes com a filòsof són força minses en comparació a altres filòsofs²⁸. Tot i això, és significatiu l’ús de les seves anècdotes com a metàfores en diferents àmbits, especialment la referència al seu

---

²⁶ “[en] la práctica del decir veraz querría (...) tomar el ejemplo del cinismo, por la siguiente razón esencial. Me parece que, en el cinismo, en la práctica cínica, la exigencia de una forma de vida extremadamente acusada (...) se articula de manera muy vigorosa con el principio del decir veraz, el decir veraz sin vergüenza ni miedo, el decir veraz ilimitado y valeroso”. (Foucault, 2010, pàg. 177).

²⁷ Goulet-Cazé, M. O. i Goulet, R. (1993). *Le cynisme ancien et ses prolongements: actes du colloque international du CNRS (Paris, 22-25 juillet 1991)*. Presses universitaires de France.

²⁸ La mitjana de referències a Diògenes de Sinope a La Vanguardia els últims 45 anys és de 3 citacions anuals. En contrast amb això, Plató és esmentat uns 68 cops, Nietzsche 52, Aristòtil i Kant 41, Voltaire 35 i Foucault 24 vegades cada any de mitjana (veure Annex).

costum de buscar un home amb una llanterna, convertit en un tòpic amb descripcions com:

“(…) me parece una llamada a la sensatez. Pero ¿dónde está la sensatez? No la encontraría ni Diógenes con su candil.”²⁹

“Y es una pena cuando Kubala busca delanteros para incorporarlos como un moderno Diógenes sin farol”.³⁰

Més enllà, però, de les al·lusions a Diògenes de Sinope, textuais o metafòriques, o al seu homòleg Laerci, el nom de Diògenes és esmentat en àmbits molt diversos. A tall d'exemple podem esmentar les denominacions Diògenes digital i artista Diògenes, derivades de la síndrome de Diògenes.

Deixant a banda les referències a la síndrome patològica —que centrarà l'apartat següent— una referència destacada és la que es refereix al gènere *Diogenes* de la família dels Diogènids (Diogenidae), una família dels crustacis decàpodes anomurs³¹. Es tracta d'uns bernats (crancs) ermitans, anomenats així en referència al costum del cínic de viure dins un tonell. Una altra referència significativa és el *Diogenes Club*, un club fictici cofundat per Mycroft Holmes, germà del famós personatge d'Arthur Conan Doyle, Sherlock Holmes³². Diogenes Verlag és el nom d'una editorial suïssa³³. Una combinació d'aquestes dues referències és El Club Diògenes, una col·lecció de llibres de butxaca de l'editorial Valdemar. Diogenes és també el nom que se li va donar a una metodologia creada el 1984 per a testejar microprocessadors³⁴.

Aquestes breus referències exemplifiquen la diversitat d'usos on s'ha manllevat el nom del filòsof grec, sovint sense cap relació amb el personatge real. Això no obstant, cap d'aquests casos representa un referent rebutjable. Contràriament a això, la creació i

---

²⁹ (1975, 26 de juliol). Cartas al Director. *Blanco y negro*, pàg. 12.

³⁰ (1976, 13 d'agost). Deportes. *ABC*, pàg. 47.

³¹ The World Register of Marine Species (WORMS).

<<http://www.marinespecies.org/aphia.php?p=taxdetails&id=106843>> [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

³² Descrit a la novel·la *The Greek Interpret*. Consultat a

<https://www.literatura.us/idiomas/acd/acd_iego.html> [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

³³ L'enllaç al portal web de l'editorial és <<https://www.diogenes.ch/leser.html>>

³⁴ Rosenberg, A. L. (1983). The Diogenes approach to testable fault-tolerant arrays of processors. *IEEE Computer Architecture Letters*, 32(10), 902-910.

difusió del terme síndrome de Diògenes ha representat, com veurem a continuació, una deslegitimació del personatge que s'ha difós àmpliament i ha arraconat la proposta ètica original.

6. La síndrome de Diògenes. La creació d'una diagnosi.

En aquest apartat desenvoluparem com es va crear i difondre el terme síndrome de Diògenes fins a arribar a constituir una realitat social. Les referències al filòsof grec i, sobretot, a la seva proposta de prescindir de tots els objectes que no siguin realment necessaris són pertinents en tot moment com antítesi a la simptomatologia associada a la síndrome.

6.1. Les primeres descripcions de la patologia.

La síndrome de Diògenes està descrita com una conducta caracteritzada per un abandonament extrem de la cura d'un mateix, tant pel que fa a la higiene com a l'alimentació i la salut, en persones amb un marcat aïllament social voluntari. Aquestes persones tenen nul·la consciència d'estar immersos en una situació patològica i, consegüentment, rebutgen l'ajuda externa. Habitualment es dona en individus d'edat avançada i sovint es troba associat a algun tipus de demència o trastorn mental. Les dades epidemiològiques són força disperses, però alguns estudis realitzats a Espanya suggereixen una incidència de 0,5 per mil anuals. En persones majors de 65 anys pot representar l'1,7 per mil dels ingressos hospitalaris (Trovato et alii, 2019; Jiménez et alii, 2008).

La característica més rellevant pel que fa a l'impacte social és la tendència a acumular escombraries i tota mena d'objectes inservibles, un símptoma també conegut com a silogomania³⁵. L'epònim *síndrome de Diògenes* no ha estat reconegut per l'Organització Mundial de la Salut al seu compendi CIE-10³⁶. Ben al contrari, aquesta denominació ha estat força criticada des d'instàncies mèdiques i d'infermeria, no només per la controvertida correspondència amb la conducta del personatge que li dona nom, sinó també per l'escassa idoneïtat d'un sol diagnòstic per una gran varietat de conductes i símptomes associats.

---

³⁵ En castellà es fa servir també el terme *urraquismo*. En anglès el terme més adient és *hoarding*.

³⁶ "CIE-10-ES Diagnósticos 2020. R46.0. Síntomas y signos que afectan a las funciones cognitivas, a la percepción, al estado emocional y a la conducta. Síntomas y signos relacionados con la apariencia y el comportamiento. Muy bajo nivel de higiene personal". Extret de: https://eciemaps.mscbs.gob.es/ecieMaps/browser/index_10_mc.html#search=R46&flags=111100&flagsLT=11111111&searchId=1608409816669&indiceAlfabetico=&listaTabular=R46&expand=0&clasificacion=cie10mc&version=2010. [Consulta realitzada el 20 de març de 2021].

La locució *Síndrome de Diògenes* va ser proposada com a diagnosi mèdica per primer cop el 1975 a l'estudi clínic titulat *Diogenes Syndrome: a clinical study of gross neglect in old age*, signat pels doctors A. Clark, G. Mankikar i I. Gray. La patologia a la qual es refereix havia estat assenyalada per primer cop el 1966 a l'estudi elaborat per D. Macmillan i P. Shaw. El seu treball, titulat *Senile breakdown in standards of personal and environmental cleanliness*, recollia les conclusions d'una investigació duta a terme durant quatre anys sobre trenta-cinc persones que vivien en un estat de deixadesa higiènica.

El treball de Macmillan i Shaw es centra en la davallada de les condicions de neteja i higiene a conseqüència de la senilitat, i gairebé no fa cap referència a símptomes compatibles amb la silogomania³⁷. Per contra, Clark centra més l'atenció en aquesta conducta: "*Several [individus] hoarded useless rubbish (sylllogomania) —newspapers, tins, bottles and rags, often in bundles and stacks— and in six instances the size of the collection seriously reduced living space*" (Clark et alii, 1975, pàg. 366). Tanmateix, però, la referència inicial a les peculiaritats del filòsof cínic³⁸ ens permet suggerir que l'associació que en feia Clark apuntava a la deixadesa en la higiene personal, a l'autoaïllament i a una conducta allunyada dels estàndards socials. Aquesta hipòtesi es veu reforçada pel fet que Clark esmenta expressament que "*Diogenes (...) supplied his needs in food and clothing, which he kept to the minimum, by begging*" (Ibíd.). Les paraules que hem subratllat realcen el contrast entre la recol·lecció compulsiva i la conducta de Diògenes.

El treball de Clark va tenir inicialment un impacte molt moderat³⁹, restringit a l'àmbit mèdic, i més concretament a l'àrea de geriatria. Durant la dècada dels 90 comencen a aparèixer novament un nombre creixent de treballs que fan menció expressa a la síndrome de Diògenes, associats a un major interès per diversos casos detectats. No és,

---

³⁷ L'única referència a l'informe és la següent: "(...) *the almost insuperable difficulty is the reluctance of the patient to permit anything to be thrown away or even moved*" (Macmillan i Show, 1966, pàg. 1036).

³⁸ "*His ideals [en referència a Diògenes] were life according to nature, self-sufficiency, freedom from emotion, lack of shame, outspokenness and contempt for social organisation*" (Clark et alii, 1975, pàg. 366).

³⁹ Actualment es poden trobar 5 referències el 1975 (inclosa la inicial d'en Clark), 1 el 1976 i 1 el 1985. Veure annex.

però, fins a l'any 2000 que els treballs especialitzats es multipliquen, coincidint amb la proliferació de notícies aparegudes a la premsa.

6.2. La difusió mediàtica del neologisme.

El primer cas cèlebre de silogomania patològica el varen protagonitzar els germans Homer i Langley Collyer⁴⁰. Les seves excentricitats varen aparèixer a la premsa nord-americana durant la dècada de 1940. Les seves morts l'any 1947 anaren seguides de nombrosos articles relatant les 136 tones d'andròmines que es varen haver de retirar de casa seva. Tot i la transcendència mediàtica d'aquests fets, no va ser fins a l'any 2000 que va aparèixer a la premsa no especialitzada una primera referència al neologisme creat per Clark. Es tracta de la publicació d'un article a The Guardian del 19 de juliol de l'any 2000⁴¹.

A Espanya el primer cas que transcendí data del 20 de març de 2001, publicat a l'ABC⁴². Es tracta d'un cas aparegut a San Sebastian de los Reyes. L'article es titulava "*Un hombre acumuló 140 toneladas de basura dentro de su vivienda*". L'endemà el diari es torna a referir a aquest cas, i cita un cas similar a Pamplona un any enrere. L'article cita també les dades d'incidència esmentades al punt anterior. Pel que fa a Catalunya, el primer cas descrit com a síndrome de Diògenes és del 19 de març de 2002⁴³, al barri d'Horta de Barcelona. El 7 de juliol d'aquell mateix any apareix un altre cas a Barcelona, i cinc dies després un article s'hi refereix a l'etimologia de la síndrome⁴⁴. A partir de l'any 2005 les notícies relacionades amb la síndrome de Diògenes es fan relativament habituals a la premsa escrita⁴⁵, i representen una mitjana del 40% de totes les referències al nom de

---

⁴⁰ Entre la nombrosa bibliografia existent, Lidz, F. (2003). *Ghostly Men: The Strange But True Story of the Collyer Brothers, New York's Greatest Hoarders: an Urban Historical*. Bloomsbury Publishing USA. L'article a la wikipedia també és força complert. <https://en.wikipedia.org/wiki/Collyer_brothers> [Consulta realitzada el 21 de març de 2021].

⁴¹ George, M. (2000, 19 de juliol). Society: Junk dealers: Mike George on the problems caused when collecting becomes a serious obsession. *The Guardian*, pàg. 58.

⁴² (2001, 20 de març). Un hombre acumuló 140 toneladas de basura dentro de su vivienda. *ABC*, pàg. 13.

⁴³ Vivanco, F. (2002, 19 de març). Agua y jabón en la casa vertedero de Horta. *La Vanguardia*, pàg. 4.

⁴⁴ "Se dice que el interfecto, o interfecta, sufría el síndrome de Diógenes. Deben de llamarlo así porque de alguna forma hay que calificar la mala pasada que la vida les ha venido jugando". Solé, E. (2002, 12 de juliol). Síndrome de vejez. *La Vanguardia*, pàg. 19.

⁴⁵ El diari ABC publica 7 casos diferents durant l'any 2005, i 10 el 2006. Veure Annex.

Diògenes⁴⁶. El 2 de novembre de 2006 es publica la notícia d'abast mundial referent a l'artista Whitney Houston⁴⁷.

Pel que fa a l'aparició de referències a la televisió, el 20 de maig de 2005 el programa *Los Reporteros* de Canal Sur emet un reportatge sobre la síndrome de Diògenes. El 8 de setembre de 2006, el programa *Callejeros* de CUATRO emet també un reportatge titulat Síndrome de Diògenes. Aquesta mateixa cadena emet el 4 de febrer de 2008 un altre reportatge sensacionalista a *Las Mañanas de Cuatro*.

En aquesta mateixa època la síndrome de Diògenes es converteix en argument per a la ficció. El capítol 5 de la sisena temporada d'*El Comisario*, titulat *Diógenes y la estatua*, emès el 21 de maig de 2003 a Telecinco, va tenir un índex d'audiència del 24%⁴⁸. El seu argument es refereix a “*un anciano que padecía el síndrome de Diógenes y que le llevaba a acumular grandes cantidades de basura en su casa, aparece ahorcado*”⁴⁹. A finals de 2005, a la sèrie *Aquí no hay quien viva*, un dels personatges protagonitza un episodi de síndrome de Diògenes, tot tancant-se al seu habitatge. També a la sèrie *Jessie*, de la factoria Disney, un dels personatges pateix la síndrome de Diògenes a l'episodi 15 de la primera temporada, emès el 20 de març de 2012. Un últim exemple és la sèrie *CSI Las Vegas*, que el 2010 emet un capítol titulat *The house of the Hoarders* [‘La casa de les acumuladores’], que dona protagonisme a la síndrome de Diògenes. La cadena Telecinco emet aquest capítol el 27 de setembre de 2012.

6.3. L'evolució del neologisme.

Sincrònic amb aquesta difusió de referències, reals o fictícies, la vinculació de Diògenes a l'addició a tota mena d'objecte i la incapacitat per desprendre-se'n, transcendeix en el discurs mediàtic l'àmbit patològic de la formulació originària de la síndrome, generant una munió de metàfores.

---

⁴⁶ Veure Annex.

⁴⁷ Redacción. (2006, 2 de novembre). Whitney Houston resucita tras dejar las drogas y a su marido, Bobby Brown. *La Vanguardia*, pàg. 13.

⁴⁸ Extret de <https://es.wikipedia.org/wiki/Anexo:Episodios_de_El_comisario#Sexta_temporada> [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

⁴⁹ Extret de <<https://www.abc.es/play/serie/el-comisario-1379/temporada-6/capitulo--7343/>> [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

Una anàlisi de la premsa escrita permet observar com es passa de l'expressió "*Como Diógenes con su linterna (sin pilas) solo busco una novela*"⁵⁰ a "*La capacidad de sus dirigentes para acumular basura intelectual corresponde con lo que en psiquiatría se denomina síndrome de Diógenes*"⁵¹ o també "*Les puede dominar esa furia que se le supone a un decorador en casa de un familiar con síndrome de Diógenes*"⁵². Un altre exemple el tenim als mots encreuats dels diaris, que després de molts anys de fer servir el nom de Diògenes amb un joc de paraules, ara s'hi refereixen com "*Aneu omplint la vostra casa de coses, sota l'advocació de Diògenes*"⁵³.

Indicar també que s'ha creat i difós el concepte de síndrome de Diògenes digital, referit a l'aplegament compulsiu i acrític d'informació multimèdia en suports locals d'emmagatzematge com ara discos durs externs. Darrere aquesta actitud hi ha l'angoixa de perdre fotos, música o pel·lícules que conformen una informació tan extensa que, tanmateix, mai no es podria gaudir d'ella.

Altres metàfores s'apliquen a conceptes artístics, que s'anomenaran *Diògenes* no en homenatge al filòsof sinó perquè apleguen tot tipus de materials en aparent (i premeditat) desordre⁵⁴. Un article dedicat a Francis Bacon afirma que l'artista patia una síndrome de Diògenes creativa⁵⁵. Un altre article qualifica Joan Miró de "*chatarrero*" al·legant que col·leccionava metòdicament i compulsivament en una espècie de síndrome de Diògenes⁵⁶. La metàfora també arriba al món de la moda, amb articles sobre el dissenyador malagueny Davidelfín qui va presentar a la passarel·la Cibeles una col·lecció que rendia homenatge a la síndrome de Diògenes⁵⁷ o també sobre el

---

⁵⁰ Rodríguez Rivero, M. (2006, 28 de gener). Por una novela nueva. *ABC*, pàg. 6.

⁵¹ Parada, L.I. (2006, 19 d'agost). ETA y el síndrome de Diógenes. *ABC*, pàg. 8.

⁵² Terts, H. (2007, 30 d'agost). El vendaval francés. *ABC*, pàg. 47.

⁵³ Serra, M. (18 de maig de 2008). Els mots encreuats. *La Vanguardia*, pàg. 12.

⁵⁴ Es poden trobar escrits com: "*esos museos que acumulan material a la brava, sin orden ni concierto, como montaña de ropa vieja. Museos de aprovechamiento, museos Diógenes.*" Ecur, N. (2019, 12 de noviembre). ¿Huimos en un Trabant? *La Vanguardia*, pàg. 39.

⁵⁵ Pulido, N. (2016, 30 de setembre). ADN español en la furia. *ABC*, pàg. 66.

⁵⁶ Pulido, N. (2018, 20 de març). Joan Miró, el chatarrero que puso patas arriba la escultura en el siglo XX. *ABC*, pàg. 44.

⁵⁷ <<https://www.tendencias.com/cibeles/davidelfin-en-la-cibeles-madrid-fashion-week-otono-invierno-20112012>>. [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

dissenyador Ernesto Naranjo, qui el febrer de 2014 presentà a la Mercedes-Benz Fashion Week una col·lecció inspirada en la síndrome de Diògenes⁵⁸.

Aquests exemples han mostrat com s'ha passat d'un desinterès generalitzat per la figura de Diògenes a un coneixement molt superficial, però suficient per entendre que darrere el seu nom hi ha un afany d'arreplegar tota mena d'objectes. En endavant explicarem com s'ha produït aquest salt.

---

⁵⁸ <<https://fashionweek.hola.com/madrid/otono-invierno-2014-2015m/desfiles/201402182585/desfile-ego/>>. [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

7. La creació d'una tergiversació.

Hem mostrat fins ara com els últims vint anys s'ha generalitzat la utilització del nom de Diògenes associat a una actitud voluntària d'acumular objectes. La síndrome de Diògenes ha traspassat l'argot del món mèdic per formar part del món mediàtic, on l'ús del concepte s'ha multiplicat per a definir noves realitats que són reconegudes per la societat. En endavant analitzarem aquest procés des d'una perspectiva constructivista⁵⁹ perquè pensem que és la que pot respondre millor a la qüestió d'allò que, al nostre entendre, és una mistificació del nom de Diògenes.

7.1. La construcció de la síndrome de Diògenes com una realitat objectiva.

A l'anàlisi que segueix prenem els conceptes de Berger i Luckmann, els quals defineixen la realitat com *"una cualidad propia de los fenómenos que reconocemos como independientes de nuestra volición"*⁶⁰, i el coneixement com *"la certidumbre de que los fenómenos son reales y poseen características específicas"* (2003, pàg. 11). En el cas que ens ocupa, hem constatat als mitjans de comunicació que la silogomania és una malaltia extravagant que pateixen alguns individus, la qual provoca molèsties que afecten altres persones. Aquest fenomen, des del moment que és identificat i descrit amb un nom, síndrome de Diògenes, ja forma part de la nostra realitat quotidiana i del nostre coneixement comú⁶¹

Realitat i coneixement constitueixen la nostra vida quotidiana, la qual ens és possible perquè ens ofereix unes estructures bàsiques de funcionament. Ens presenta un món coherent i intersubjectiu, l'aprehensió del qual té una correspondència amb el dels altres membres de la societat. Per tal de viure-hi tan sols ens cal l'anomenat *coneixement de recepta*, una noció molt limitada de les tasques rutinàries que no precisa la gran quantitat de sabers científics i tècnics que hi ha darrere (Ibíd., pàg. 59). Realitat

---

⁵⁹ En conseqüència, aquesta opció descarta altres explicacions més essencialistes de la naturalesa humana i la seva capacitat de conèixer. El que volem mostrar amb aquesta línia d'investigació són *"los procesos por los que cualquier cuerpo de conocimiento llega a quedar establecido socialmente como realidad"* (Berger i Luckmann, 2003, pàg. 13).

⁶⁰ Pierre Bourdieu (2000, pàg. 127) fa, des d'un estructuralisme *sui generis*, una definició de la realitat molt semblant: *"existen en el mundo social (...) estructuras objetivas independientes de la conciencia y de la voluntad de los agentes, que son capaces de coaccionar sus prácticas o sus representaciones."*

⁶¹ Vida quotidiana i coneixement comú són dos conceptes que caldria precisar en una anàlisi més profunda. Això no obstant, per limitacions d'espai ens adherim a les definicions que en fan Berger i Luckmann (2003, pàg. 34-44).

quotidiana i coneixement comú no requereixen verificacions addicionals. La seva facticitat ens impel·leix a suspendre els dubtes que puguem tenir. En conseqüència, s'imposen de tal manera que si volem desafiar aquesta imposició (el cas de la rebel·lia i l'heterodòxia) hem de fer un esforç deliberat i gens fàcil, una transició extrema (Ibíd., pàg. 39).

Aquesta realitat que donem per descomptada és vàlida fins que algun problema surt al nostre pas, en sentit figurat o literal. La nostra vida quotidiana no suporta un estat d'anomia⁶². És per això que en aqueixes circumstàncies fabriquem o fem nostres objectivacions instrumentals, tipificacions i estereotips que es transmeten i funcionen, de nou, com coneixements de recepta. Explicacions que, en definitiva, redueixen l'angoixa d'afrontar allò que no entenem. A tall d'exemple, podem imaginar la situació d'uns veïns del barri de Sants de Barcelona que pateixen les molèsties d'un cas extrem de silogomania. Alhora, aquells que s'assabenten de la notícia compartiran l'angoixa, encara que visquin a tres carrers o a quatre-cents kilòmetres. Això no obstant, el fet de trobar el fenomen descrit en un diari, és a dir, objectivat, els reconfortarà.

“La realidad de la vida cotidiana busca integrar el sector problemático dentro de lo que ya no es problemático” (Ibíd., pàg. 40). I per això compta amb dos vectors fonamentals: l'habitució i el llenguatge. El llenguatge és la principal eina d'objectivació dels humans, fins al punt que se'ns presenta com inherent als fenòmens i als objectes⁶³. Un cop designada una cosa amb un nom, aquest binomi constitueix una facticitat. Llavors, la seva repetició sistemàtica i continuada genera una habituació per mitjà de la qual el fenomen es desproblematitza. Així, l'univers simbòlic, del qual el llenguatge és l'element més excel·lent, permet sempre un retorn a la vida quotidiana, reintegrant els comportaments discrepants i legitimant l'ordre social.

Però, alhora, la paraula es torna coercitiva, no manipulable, inqüestionable. Allò que queda designat, ja no es pot dir de cap altra manera. Pel que fa a la síndrome de Diògenes, mentre la diagnosi i el terme no havien transcendit l'àmbit mèdic, aquesta

---

⁶² Un estat de desorganització o aïllament de l'individu com a conseqüència de la manca o la incongruència de les normes socials.

⁶³ No és l'objecte d'aquest treball desenvolupar aquesta afirmació. La prenem, però, com a hipòtesi per a la nostra anàlisi.

denominació —si més no, controvertida— no estava fixada, era reversible. Ho constaten els nombrosos informes que encara fan servir el verb “*hoard*” o el substantiu silogomania. Queda palès fins i tot en la no admissió de la diagnosi per part de l’OMS. Però un cop establerta la relació de Diògenes amb la patologia; un cop repetida en nombroses ocasions a la premsa generalista; un cop transvasada al llenguatge quotidià de les metàfores; en definitiva, un cop institucionalitzada aquesta relació, Diògenes és ja, en endavant i per a tothom, algú que recull i col·lecciona desmesuradament tot tipus d’objectes en mig d’un caos generalitzat.

Ja existia, com hem mostrat abans, un Diògenes institucionalitzat. Era aquell Diògenes que buscava un home amb una llanterna; que vivia amb el mínim necessari, fins i tot amb un tonell per casa; un Diògenes que menyspreava Alexandre el Gran, que menyspreava Plató, que menyspreava les principals institucions del món grec com la ciutadania, l’esclavitud, el matrimoni o el deure envers els déus; un Diògenes desvergonyit que es masturbava en públic, escopia a la cara d’un home ric o pixava sobre els convidats a un dinar. Un Diògenes estereotipat on la confusa transmissió de les *chreiai* jugava un paper clau. Un Diògenes institucionalitzat que ja aleshores era una figura desviada respecte a l’ordre social⁶⁴, motiu pel qual Plató el titllava de boig⁶⁵.

Tot fenomen que ha experimentat un procés d’institucionalització requereix no només que la societat s’habitui a ell (per mitjà d’una repetició sistemàtica), sinó també que sigui prescrit per un col·lectiu específic, format per aquells que poden donar legitimitat a la denominació concreta del fenomen. El paper, doncs, de qui designa de manera unívoca la realitat és determinant, com també ho és el de qui transmet aquesta verbalització. En el nostre cas, el fet que originàriament la síndrome de Diògenes hagi estat formulada com una diagnosi mèdica li confereix davant la societat el caràcter inqüestionable de la científicitat. Addicionalment, la presumpta objectivitat dels mitjans de comunicació aporta a la transmissió de la informació un caràcter asèptic, lliure de tota sospita.

---

⁶⁴ “Cualquier desviación radical que se aparte del orden institucional aparece como una desviación de la realidad y puede llamársela depravación moral, enfermedad mental o ignorancia a secas.” (Berger i Luckmann, 2003, pàg. 87).

⁶⁵ “Cuando a Platón le preguntaron: «¿Qué te parece Diógenes?», respondió: «Un Sócrates enloquecido».” (Laercio, 2007, pàg. 302).

D'aquesta manera, científics i professionals de la comunicació es distribueixen els rols que permeten un major i millor control del coneixement. Així, per mitjà d'una estructura social ja establerta i validada, es legitimen els nous coneixements, les noves realitats. Així va ser també en els temps de l'alt imperi romà, on filòsofs i teòlegs, polítics i retòrics crearen un discurs associat a Diògenes i els cínicos. Un discurs que va passar de la transmissió oral de les *chreiai* al món mediàtic del moment, format per les comèdies i les sàtires menipees.

Finalment, un cop creada i objectivada una realitat pels processos d'institucionalització (a través d'una habituació a la repetició) i legitimació (per mitjà d'una verbalització per part d'aquells que compten amb l'estatus requerit), a l'ésser social no li queda una altra via que internalitzar aquesta realitat. Per tal de formar part de ple dret de la seva societat, haurà de fer seu el coneixement comú d'aquella realitat. Haurà, en definitiva, d'aprehendre allò que els seus conciutadans ja saben fins que posseeixi un coneixement de recepta. És aquesta internalització el que li permet, com hem vist abans, crear i entendre noves metàfores —com ara *“He llegado a la conclusión que el capitalismo constituye una variante aseada del síndrome de Diógenes”*⁶⁶— i fins i tot les noves variants del concepte —com el *Diògenes digital* o l'*artista Diògenes*.

7.2. Els comportaments desviats.

Un cop mostrat com es genera, transmet i imposa una realitat i el seu coneixement i com s'aprehèn com a fet comú per part de la societat, cal explicar què s'esdevé amb les excepcions. Com són possibles, si és que ho són, les vides d'aquells que conductualment no encaixen en un univers social tan acotat; aquells que són qualificats de desviats⁶⁷; aquells casos que la diagnosi sociològica descriu com el producte d'una socialització deficient.

Tota societat s'enfronta al perill d'un desviament, individual o col·lectiu: *“La conducta del desviado desafía la realidad societaria en cuanto tal, poniendo en tela de juicio sus procedimientos operativos de orden cognoscitivo y normativo”* (Berger i Luckmann, 2003, pàg. 143). Per tal de mantenir el control, la societat disposa d'uns processos

---

⁶⁶ Moreno Villafaina, A. (2007, 16 de març). Diógenes. *ABC*, pàg. 6.

⁶⁷ Veure nota 64.

resocialitzadors que garanteixen el retorn a la normalitat de la vida quotidiana i el coneixement comú.

Però els casos de socialització deficient extremadament anòmala hauran de ser tractats amb mètodes resocialitzadors força més dràstics. En primer lloc, hauran de ser segregats del col·lectiu social. Després, en funció de la seva potencial perillositat, rebran una teràpia o bé patiran una aniquilació. La primera d'aquestes dues opcions comportaria assignar als individus una determinada diagnosi, compatible amb unes simptomatologies concretes, i prescriure un possible retorn a la normalitat per mitjà d'un procés curatiu. Des d'un punt de vista mèdic i sociològic, aquest seria el cas de les patologies esmentades: deteriorament senil (*senile breakdown*) acompanyat d'abandonament de la cura d'un mateix (*self-neglect*) i silogomania (*hoarding*).

El cas de Diògenes de Sinope és, però, més complicat. Es tracta d'un cas incorregible i ineducable. Per això, davant el seu rebuig i la seva crítica radical a les normes socials coercitives, identificades com contingents amb l'exemple de les seves *chreiai*; davant el seu magnetisme, el seu poder d'atracció i la possibilitat de generar imitadors al món contemporani; davant, en definitiva, la possibilitat efectiva de rèpliques generalitzades i d'un desviament col·lectiu, a la societat no li queda cap altre via que l'aniquilació, literal o figurada.⁶⁸

“La aniquilación niega la realidad de cualquier fenómeno que no encaje dentro de ese universo [social] de dos maneras. Primero (...) adjudicando un estatus ontológico inferior, y por lo tanto un estatus cognoscitivo carente de seriedad (...) Segundo, incorporando las concepciones desviadas dentro del universo propio y así liquidarlas definitivamente” (Berger i Luckmann, 2003, pàg. 145-146).

L'aniquilació de Diògenes de Sinope s'ha fet efectiva, en aquest cas, ridiculitzant el protagonista, institucionalitzant-lo com un acaparador, un àvar brut i rondinaire. De resultes de la difusió icònica d'un malalt insà i grotesc, les seves propostes ètiques han esdevingut marginals, irrellevants i definitivament inofensives.

---

⁶⁸ Aquesta ha estat també l'actuació amb altres figures històriques (i literàries). Sense suposar cap analogia amb Diògenes, podem esmentar el cas del decret d'excomunió de Baruch Spinoza o l'empresonament i prohibició de publicar els escrits del Marqués de Sade.

Ara bé, aquesta deslegitimació no és percebuda a la societat com una acció deliberada, sinó com una casualitat, una jugada innocent del destí. Com la d'aquells aprenents de retòrics que multiplicaven les *chreiai* en les seves còpies. Però, de la mateixa manera que en els temps de Ciceró i Sèneca, d'Agustí d'Hipona i de Lucià de Samòsata existí també una intencionalitat social, cultural i política darrera la tergiversació de la pedagogia cínica, ens sembla coherent proposar també ara l'existència d'una relació de causalitat.

7.3. L'última deslegitimació de Diògenes.

La nostra hipòtesi final, doncs, és que s'ha produït una última deslegitimació de Diògenes, exercida d'una manera dissimulada, una agressió que sembla que no hagi existit perquè la seva presència no és evident. Només podrà ser identificada amb un esforç deliberat⁶⁹. Per tal d'argumentar aquesta proposta explicativa prendrem com a base la definició de *violència simbòlica* desenvolupada per Pierre Bourdieu⁷⁰.

El primer que cal assenyalar és que el que està en joc és "*el monopolio de la legitimidad cultural dominante*" (Bourdieu i Passeron, 1981, pàg. 62). Conseqüentment, el que s'esdevé és una competència per tenir i mantenir el poder de produir i imposar la visió del món legítim. És per aquest motiu que cal sempre excloure l'heterodòxia —cínica en aquest cas— en favor d'una ortodòxia homogènia i homogeneïtzant.

Les significacions⁷¹ imposades com a legítimes, és a dir, les normes socials i els valors que les determinen, són sempre conjunturals. Procedeixen d'una part de la societat, el grup o classe dominant, a la qual representen. Però aquest caràcter contingent de les significacions imposades no és evident. Aconsegueixen passar per necessàries

---

⁶⁹ Apartat 8.1. La construcció de la síndrome de Diògenes com una realitat objectiva.

⁷⁰ El concepte de violència simbòlica és certament complex i està llargament documentat per Bourdieu. En aquest treball, però, no ens estendrem en explicar-lo, sinó que farem ús dels conceptes bourdians, als quals ens remetem en tot moment. Cal assenyalar que en la nostra anàlisi de la imposició d'una hegemonia hem adoptat la visió bourdiana enfront d'altres, com ara les explicacions de Gramsci, per l'absència en el nostre cas d'estudi d'una coerció evident i percebuda.

⁷¹ Entenem per significació el procés psíquic d'associar un significat a un significat o concepte per constituir un signe lingüístic. (extret del GDLC, a <<http://www.diccionari.cat/>>).

dissimulant la seva arbitrarietat quan són acceptades pels grups dominats⁷² com l'ordre natural de les coses.

L'arbitrarietat cultural que està en posició dominant aconsegueix, doncs, imposar les seves significacions i reproduir-les com a legítimes *“disimulando las relaciones de fuerza en que se funda su propia fuerza”* (Ibíd, pàg. 44). En altres paraules, la imposició es fa efectiva sense necessitat de recórrer a la prohibició o a la coerció, especialment física. I el que encara és més significatiu, amb l'aquiescència d'aquell a qui li és imposat. Aquesta manera de procedir és el que s'entén per violència simbòlica.

Operativament, aquesta imposició s'efectua amb una repetició continuada, un treball prolongat d'inculcació que té lloc en l'àmbit simbòlic, especialment en el llenguatge⁷³, amb el qual es construeix un discurs performatiu. En el nostre cas, hem vist com s'ha transmès la formació com a informació (Bourdieu i Passeron, 1981, pàg. 73) quan a partir d'un moment molt concret⁷⁴ s'han estès les notícies sobre casos de silogomania, realçant als titulars el nom de Diògenes i explicant un cop i un altre què s'entén per la síndrome de Diògenes.

El llenguatge mai no és estrictament lingüístic, sinó que es mostra extraordinàriament efectiu a l'hora de reorientar les estructures cognitives:

“Las palabras, los nombres que construyen la realidad tanto como la expresan, son la apuesta por excelencia de la lucha política, lucha por la imposición del principio de visión y división legítimo” (Bourdieu, 2000, pàg. 137).

Així, un cop creada i difosa la diagnosi —és a dir, la nova realitat—, s'ha generat una classificació de les persones que encaixen amb la síndrome. Ara ja no es tracta de casos aïllats sinó d'un col·lectiu de persones⁷⁵ que pateixen una malaltia, la qual s'identifica amb Diògenes de Sinope. Com a conseqüència, doncs, d'aquesta prolongada difusió

---

⁷² Per raons d'espai, no desenvoluparem els conceptes de grup dominant i dominat. Ens remetem a Bourdieu tot assenyalant que el grup dominant és aquell que posseeix el capital simbòlic que es constitueix com a referent cultural a la societat.

⁷³ Es produeix, de fet, a tots els àmbits culturals, des de l'arquitectura fins la vestimenta, des de la música, la literatura o el cinema fins la publicitat. I especialment a l'educació.

⁷⁴ Inici dels anys 2000 (Apartat 7.2. La difusió mediàtica del neologisme).

⁷⁵ *“(…) lo que no existía allí sino como colectio personarum plurium, colección de personas múltiples, serie puramente aditiva de individuos simplemente yuxtapuestos”*. Bourdieu, 2000, pàg. 141.

mediàtica, els membres de la societat estan en disposició d'entendre i aprehendre titulars com *"Diógenes deja 84.720 kilos de basura"*⁷⁶, inviades uns anys enrere.

En definitiva, aquesta inculcació continuada ha estat capaç de produir el que Bourdieu anomena un *habitus* durador, un sistema d'estructures cognitives, avaluadores i productores, producte al seu torn de la interiorització del món social. Per a la nostra anàlisi, podem entendre el concepte d'*habitus* com l'equivalent a la *internalització*, la tercera fase de la creació social de la realitat segons l'argumentació de Berger i Luckmann⁷⁷. És a través d'aquest *habitus* que el món social és viscut com un món familiar evident i ineludible, ja que es tracta d'una estructura mental que ajusta la predisposició dels individus cap a aquelles lògiques de les quals l'estructura mental és producte.

Finalment, de la mateixa manera que a l'anàlisi a partir dels paràmetres de Berger i Luckmann hem indicat que la legitimació de la realitat construïda necessita la verbalització per part d'un col·lectiu específic, també Bourdieu assenyala que els emissors de les significacions han d'estar dotats d'autoritat, de tal manera que *"aparecen automáticamente como dignos de transmitir lo que transmiten"* (Bourdieu i Passeron, 1981, pàg. 61). Cal precisar, però, que aquests emissors, en el nostre cas el col·lectiu mèdic i, sobretot, el col·lectiu mediàtic, només disposen d'autoritat en tant que mandataris *"de los grupos o clases cuya arbitrariedad cultural se impone (...) O sea, en calidad de detentadores por delegación del derecho de violencia simbólica"* (Ibíd., pàg. 65).

Així doncs, a través d'aquests tres elements, inculcació continuada, participació d'un col·lectiu amb autoritat reconeguda i creació d'un *habitus* durador, el capital simbòlic del grup dominant esdevé l'ordre natural de les coses. El rebuig d'aquest statu quo es presenta com un atac a la universalitat de la raó i la moral, una autèntica violència que vol imposar el caos i la depravació. En conseqüència, qualsevol heterodòxia, qualsevol crítica a l'arbitrarietat cultural, com ara la protagonitzada per Diógenes, esdevé insostenible.

---

⁷⁶ Serrano, M.I. (2005, 11 de desembre). ABC, pàg. 42.

⁷⁷ Apartat 8.1. La construcció de la síndrome de Diògenes com una realitat objectiva.

8. Conclusions.

La intenció del present estudi ha estat mostrar, amb un exemple específic, com es produeix a la nostra societat contemporània la neutralització de les conductes que s'oposen a la cultura hegemònica. Hem vist com aquesta aniquilació del desviat —fent servir les paraules de Berger i Luckmann— es fa efectiva sense coerció evident, però amb una violència que opera en el pla simbòlic —seguint Bourdieu.

L'exemple l'hem centrat en Diògenes de Sinope, per haver-nos semblat un cas paradigmàtic. Diògenes va proclamar que el que havia fet tota la vida era caminar contra corrent amb la intenció d'evidenciar la manca d'esperit crític dels seus conciutadans. Aquesta actitud li comportà que algunes persones el titllessin de boig, però alhora li proporcionà el respecte de moltes altres. Aquest reconeixement controvertit transcendí la seva vida i va ser posat com a exemple simultàniament de depravació i sensatesa els segles posteriors.

A finals del segle XX, de manera sincrònica a la recuperació del cinisme —i, especialment, la figura de Diògenes— de l'oblit acadèmic, es crea la metàfora que al·ludeix al filòsof i que el posa en relació amb la silogomania. Si bé inicialment no transcendí l'àmbit mèdic, hem evidenciat com el primer decenni del segle XXI la síndrome de Diògenes va passar a ocupar un lloc significativament estrident als mitjans de comunicació. La difusió continuada d'aquest neologisme comportà que arreu s'associés Diògenes a un arplegador compulsiu, un comportament antitètic a la seva proposta ètica.

Els treballs de Berger i Luckmann (2003) i Bourdieu (1981; 2000) ens han servit de referent per a mostrar com s'ha construït aquesta nova imatge i el rol que han jugat el col·lectiu mèdic i els mitjans de comunicació. I, d'altra banda, ens han permès desenvolupar la nostra hipòtesi inicial que pressuposava que la construcció d'aquesta nova imatge no és fortuïta, sinó volitiva. El concepte de violència simbòlica ens ha permès superar la dificultat que suposa que la intencionalitat es manifesti d'una manera oculta, dissimulada.

Cal, tanmateix i per prudència, afirmar que aquest estudi no ha pretès demostrar la implicació d'uns poders que hagin operat conscientment un pla per desprestigiar una persona morta fa gairebé vint-i-quatre segles. El que ens hem proposat és construir una

explicació argumentada que doni raó de com i perquè aquesta versió tergiversada de Diògenes s'ha fet lloc en l'imaginari popular.

Ampliar l'estudi d'aquest mecanisme amb nous exemples i amb noves bases teòriques i formulacions pràctiques haurà de ser l'objectiu de futurs treballs de recerca.

9. Referències bibliogràfiques.

Relativa a Diògenes de Sinope i els cínicos.

Baquero Gotor, A. (2020). *La traición a Diógenes. Lecturas contemporáneas de la filosofía cínica*. [Tesi doctoral]. Departamento de filosofía, Universidad de Zaragoza (director: Juan Manuel Aragües Estragues).

Bracht Branham, R. i Goulet-Cazé, M.-O. (Eds.). (2000). *Los Cínicos: el movimiento cínico en la Antigüedad y su legado*. Barcelona: Seix Barral.

Epícteto. (1993). *Disertaciones por Arriano*. (P. Ortiz García, trad.). Madrid: Editorial Gredos. Libro III, 22. *Sobre el cinismo*. Pàg. 319-336.

Krueger, D. (1993). Diogenes the Cynic among the fourth century Fathers. *Vigiliae christianae*, 47(1), pàg. 29-49.

Laercio, D. (2007). *Vidas y opiniones de los filósofos ilustres*. (C. García Gual, trad.). Alianza Editorial.

Laursen, J. C. (2009). Cynicism Then and Now. *Iris: European Journal of Philosophy & Public Debate*, 1(2), pàg. 469-482.

Mazella, D. (2006). Diogenes the Cynic in the Dialogues of the Dead of Thomas Brown, Lord Lyttleton, and William Blake. *Texas studies in literature and language*, 48(2), pàg. 102-122.

Mazella, D. (2007). *The making of modern cynicism*. University of Virginia Press.

Onfray, M. (2002). *Cinismos. Retrato de los filósofos perros*. Barcelona: Ediciones Paidós.

Relativa a la diagnosi mèdica.

Carrato Vaz, E. i Martínez Amorós, R. (2010). Síndrome de Diógenes: a propósito de un caso. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*, 30(3), pàg. 489-495.

Clark, A. N. G., Mankikar, G. D. i Gray, I. (1975). Diogenes syndrome: a clinical study of gross neglect in old age. *The Lancet*, 305(7903), pàg. 366-368.

Díaz Ocampo, A., Freiria, R. i Jardim, V. M. (2016). Síndrome de Diógenes: aproximación actual de publicaciones en diversos abordajes y áreas de conocimiento. *Revista uruguaya de enfermería*, 11(1), pàg. 108-121.

Hanon, C. et alii. (2004). Diogenes syndrome: a transnosographic approach. *L'Encephale*, 30(4), pàg. 315.

Jiménez, J. E. et alii. (2008). El mal llamado Síndrome de Diógenes. *Enfermería Docente*, 88, pàg. 36-39.

Macmillan, D. i Shaw, P. (1966). Senile breakdown in standards of personal and environmental cleanliness. *British Medical Journal*, 2(5521), pàg. 1032-1037.

Marcos, M. i Gómez-Pellín, M. D. L. C. (2008). A tale of a misnamed eponym: Diogenes syndrome. *International Journal of Geriatric Psychiatry: A journal of the psychiatry of late life and allied sciences*, 23(9), pàg. 990-991.

Trovato, D., Finn, B. C., Bruetman, J. E. i Young, P. (2019). Síndrome de Diógenes. *Fronteras en Medicina*, 14(4), pàg. 199-202.

Relativa a la construcció social de la realitat.

Berger, P. i Luckmann, T. (2003). *La construcción social de la realidad*. Amorrortu editores.

Bourdieu, P. i Passeron, J. C. (1981). *La reproducción: elementos para una teoría del sistema de enseñanza*. Barcelona: Laia.

Bourdieu, P. (2000). Espacio social y poder simbólico. A Bourdieu, P. *Cosas dichas*. Gedisa, (pàg. 127-142).

Calderone, M. (2004). Sobre Violencia Simbólica en Pierre Bourdieu. *La trama de la comunicación*, 9, pàg. 59-70.

Chomsky, N. i Foucault, M. (2012). *La naturaleza humana: justicia versus poder. Un debate*. 1971. Katz Editores.

Foucault, M. (1999). *Estrategias de poder. Obras Esenciales, Volumen II*. Ediciones Paidós Ibérica.

Foucault, M. (2010). *El coraje de la verdad*. Buenos Aires: Fondo de cultura económica.

Henríquez, R. Y. (2010). La construcción social de la realidad: la posición de Peter L. Berger y Thomas Luckmann. *Ars Boni et Aequi*, 6(2), pàg. 289-304.

Londoño-Vásquez, D. A. i Frias-Cano, L. Y. (2011). Análisis crítico del discurso y arqueología del saber: dos opciones de estudio de la sociedad. *Palabra clave*, 14(1), pàg. 101-121.

Londoño-Vásquez, D. A. i Bermúdez-Restrepo, H. L. (2013). Tres enfoques sobre los estudios críticos del discurso en el examen de la dominación. *Palabra Clave*, 16(2), pàg. 491-519.

Moreno, H. C. (2006). Bourdieu, Foucault y el poder. *Iberóforum. Revista de Ciencias Sociales de la Universidad Iberoamericana*, 1(11), pàg. 1-14.

Annex. Anàlisi de les cerques realitzades.

Aquest annex presenta el detall de les cerques realitzades. L'objectiu d'aquestes cerques ha estat evidenciar la difusió del terme *síndrome de Diògenes*. Una anàlisi d'aquesta difusió havia de permetre corroborar la hipòtesi de la construcció i consolidació de la síndrome de Diògenes com una realitat socialment reconeguda.

Les dades proporcionades per les cerques realitzades s'han analitzat quantitativament amb la creació d'una sèrie de taules que es mostren a continuació. Es mostren també uns gràfics generats a partir de les taules. La component visual d'aquests gràfics ha contribuït a realitzar una anàlisi més qualitativa que ha donat peu, en últim terme, a refermar les hipòtesis esmentades.

I. Cerques realitzades a publicacions acadèmiques.

En primer lloc, s'han realitzat una sèrie de consultes a diferents cercadors especialitzats en referències acadèmiques. S'ha cercat informació relacionada amb la síndrome de Diògenes. Les dades obtingudes s'han contrastat amb una recerca de citacions sobre Diògenes en aquest cas no relacionades amb la síndrome.

I.1. Dades referents a la síndrome de Diògenes.

S'ha realitzat una cerca al portal PUBMED⁷⁸ sobre qualsevol referència relacionada amb la síndrome de Diògenes⁷⁹. S'ha obtingut un total de 133 resultats. Aquests resultats confirmen que la primera referència a la síndrome de Diògenes és el treball de Clark et alii, datat el 15 de febrer de 1975. Aquesta dada restringirà en endavant la cerca entre els anys 1975 i 2020. A continuació s'ha realitzat aquesta mateixa cerca al portal SCOPUS⁸⁰, d'on s'han extret 183 resultats. La **Taula 1** mostra les dades de totes dues cerques, que presenten resultats anàlegs, com queda de manifest a la **Gràfica 1**.

---

⁷⁸ Es tracta del motor de cerca de la Medical Literature Analysis and Retrieval System Online (MEDLINE), una base de dades bibliogràfica d'informació biomèdica, compilat per la National Center for Biotechnology Information (U.S. National Library of Medicine). L'enllaç és [<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/).

⁷⁹ La cerca s'ha realitzat per al terme "*diogenes syndrome*". https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/?term=diogenes+syndrome&sort=pubdate&sort_order=asc&size=50 > [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

⁸⁰ És el motor de cerca de l'editorial ELSEVIER, especialitzada en medicina i literatura científica. L'enllaç és <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic>. La cerca s'ha realitzat per al terme "*diogenes syndrome*". <https://www.scopus.com/results/results.uri?cc=10&sort=plf->

Les conclusions que obtenim d'aquesta cerca amb les dades de SCOPUS són les següents:

- Entre 1975 (data de la primera publicació) i 1977 es publiquen 6 treballs que recullen les propostes de Clark. Posteriorment no apareix cap altra publicació fins 1990.
- Entre 1991 i 2003 es publica una mitjana de 3 treballs anuals. Entre 2004 i 2018 la mitjana és de 8 publicacions anuals, mentre que el 2019 i 2020 es publiquen 4 treballs cada any.

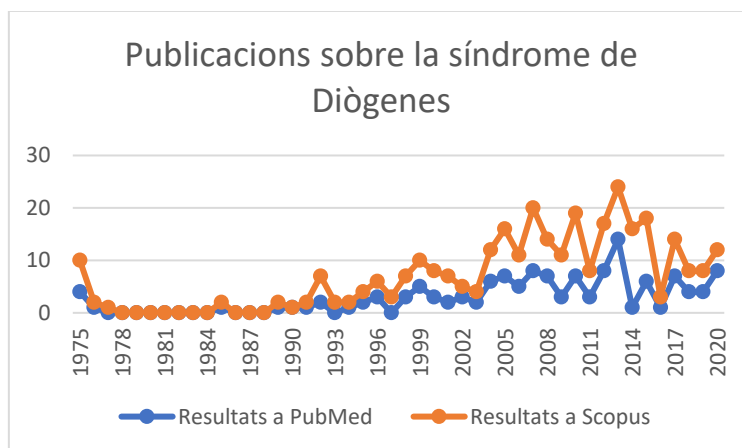
Taula 1. Evolució de les publicacions de treballs acadèmiques relatius a la síndrome de Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Resultats a PubMed	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	2	0	1	2	3	0
Resultats a Scopus	6	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	5	2	1	2	3	3

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
3	5	3	2	3	2	6	7	5	8	7	3	7	3	8	14	1	6	1	7	4	4	8
4	5	5	5	2	2	6	9	6	12	7	8	12	5	9	10	15	12	2	7	4	4	4

Gràfica 1. Evolució de les publicacions de treballs acadèmiques relatius a la síndrome de Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

[t&src=s&nlo=&nlr=&nls=&sid=5fd061a02f7c7c9077efdb62ec364347&sot=b&sdt=b&sl=32&s=TITLE-ABS-KEY%28diogenes+syndrome%29&ss=plf-t&ps=r-f&editSaveSearch=&origin=resultslist&zone=resultslist](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/search/?q=diogenes+syndrome&from_results=1)> [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

I.2. Dades referents a Diògenes.

A continuació s'ha realitzat una cerca a SCOPUS de tots els articles relacionats amb Diògenes des de 1975⁸¹. Aquesta cerca ha retornat 1462 documents. S'observa un volum força baix fins l'any 2000, moment a partir del qual s'incrementa considerablement, especialment els últims cinc anys. A la **Taula 2** es mostren les dades d'aquesta evolució i es posen en contrast amb les dades relacionades amb la síndrome de Diògenes. La **Gràfica 2** mostra visualment aquesta evolució.

Aquest augment significatiu a partir de l'any 2000 podria estar relacionat amb un major coneixement del personatge, però pot tenir també una relació directa amb la generalització de les publicacions digitals a partir d'aquesta època, ja que la informació prèvia, que circulava en format paper, només hauria estat digitalitzada parcialment.

Taula 2. Evolució de les publicacions de treballs acadèmiques relatius a Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Resultats per Diògenes	6	3	2	5	4	2	4	4	5	5	4	10	4	7	9	5	5	12	6	8	5	12	8
Resultats amb síndrome	6	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	5	2	1	2	3	3

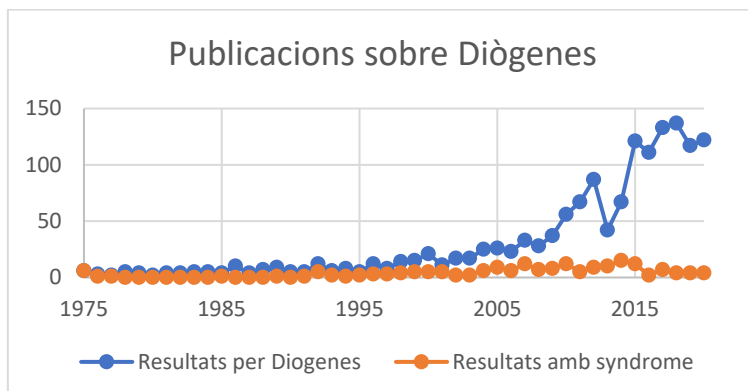

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
14	15	21	11	17	17	25	26	23	33	28	37	56	67	87	42	67	121	111	133	137	117	122
4	5	5	5	2	2	6	9	6	12	7	8	12	5	9	10	15	12	2	7	4	4	4

⁸¹ La cerca s'ha realitzat per a *diogenes* entre els anys 1975 i 2020.

<[https://www.scopus.com/results/results.uri?src=s&st1=&st2=&sot=b&sdt=b&origin=searchbasic&sl=23&s=TITLE-ABS-KEY\(diogenes\)&searchterm1=diogenes&searchTerms=&connectors=&yearFrom=1975&yearTo=2020](https://www.scopus.com/results/results.uri?src=s&st1=&st2=&sot=b&sdt=b&origin=searchbasic&sl=23&s=TITLE-ABS-KEY(diogenes)&searchterm1=diogenes&searchTerms=&connectors=&yearFrom=1975&yearTo=2020)>
[Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

Gràfica 2. Evolució de les publicacions de treballs acadèmiques relatius a Diògenes. Font: Anàlisi pròpia.

I.3. Comparativa de dades: Diògenes vs. Síndrome de Diògenes.

Per tal d'evitar el biaix que suposa la generalització de publicacions digitals i digitalitzades a partir de l'any 2000, s'ha posat en relació el percentatge de resultats referenciats explícitament amb la síndrome i els que citen Diògenes relacionat amb altres temàtiques. Les conclusions que s'extreuen a partir de les dades representades a la **Taula 3** i a la **Gràfica 3** són les següents: (1) els tres primers anys de la selecció, el cercador recull bàsicament les publicacions relacionades amb la síndrome; (2) posteriorment, fins el 1990 el percentatge de treballs sobre la síndrome és pràcticament nul; (3) entre el 1991 i el 2001 el percentatge és un 31%; (4) a partir d'aquest moment, el percentatge baixa significativament, situant-se en un 20% entre 2002 i 2015 i en un 3% entre 2016 i 2020.

Taula 3. Evolució de les publicacions de treballs acadèmiques relatius a la síndrome de Diògenes en relació amb les publicacions relatives a Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

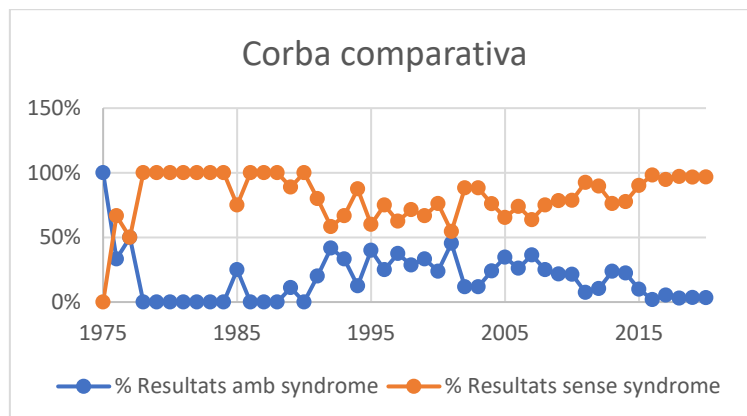
Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Resultats per Diògenes	100%	33%	50%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	25%	0%	0%	0%	11%	0%	20%	42%	33%	13%	40%	25%	38%
Resultats amb syndrome	0%	67%	50%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	75%	100%	100%	100%	89%	100%	80%	58%	67%	88%	60%	75%	63%

Any	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Resultats per Diògenes	29%	33%	24%	45%	12%	12%	24%	35%	26%	36%	25%	22%	21%	7%	10%	24%	22%	10%	2%	5%	3%	3%	3%
Resultats amb syndrome	71%	67%	76%	55%	88%	88%	76%	65%	74%	64%	75%	78%	79%	93%	90%	76%	78%	90%	98%	95%	97%	97%	97%

Gràfica 3. Evolució de les publicacions de treballs acadèmiques relatius a la síndrome de Diògenes en relació amb les publicacions relatives a Diògenes.

Font: Elaboració pròpia.

II. Cerques realitzades a mitjans de comunicació generalistes.

Per tal d'observar l'impacte en la societat cal situar-se més enllà de les publicacions especialitzades. Per assolir aquest objectiu s'ha realitzat una cerca en l'hemeroteca de tres diaris: El Punt Avui⁸², La Vanguardia⁸³ i l'ABC⁸⁴. Aquesta cerca, a més, ha contribuït a evitar el biaix temporal que apareixia a la cerca anterior, ja que s'han consultat tots els articles i edicions publicats durant els 46 anys esmentats.

II.1. Referències a la síndrome de Diògenes.

Des del 2001, any de la primera referència a la premsa generalista d'un cas diagnosticat com a síndrome de Diògenes⁸⁵, i fins el 2020 la suma agregada dels tres diaris és de 288 referències a la síndrome, el que fa una mitjana de 14 referències per any entre totes tres publicacions. S'observa que, amb independència del nombre total d'articles publicats, els tres diaris presenten una resposta anàloga en el temps. L'única dada aparentment excepcional és l'elevat nombre de publicacions a l'ABC els anys 2005 a 2008. Les dades es mostren a la **Taula 4** i a la **Gràfica 4**.

⁸² L'enllaç és <<https://www.elpuntavui.cat/cercar.html>>.

⁸³ L'enllaç és <<https://www.lavanguardia.com/hemeroteca>>.

⁸⁴ L'enllaç és <<https://www.abc.es/archivo/periodicos/#vca=menu&vmc=abc-es&vso=portadilla.archivo&vli=archivo.buscador>>.

⁸⁵ L'enllaç a aquesta notícia és <<https://www.abc.es/archivo/periodicos/abc-madrid-20010320-97.html>>. [Consulta realitzada el 15 de març de 2021].

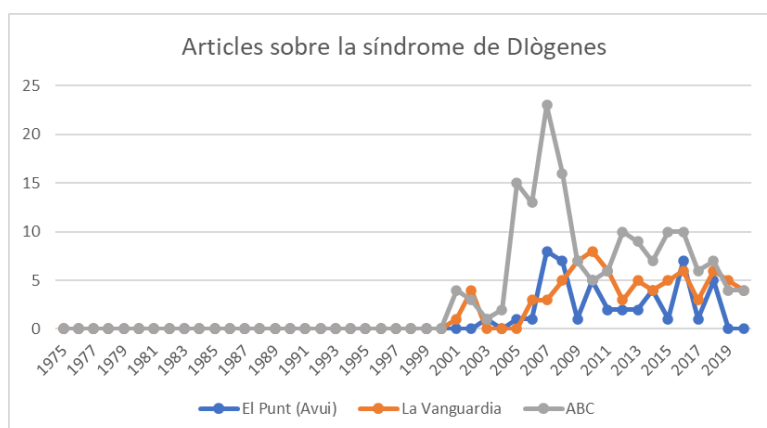
Taula 4. Nombre d'articles referents a la síndrome de Diògenes publicats als diaris *El punt*, *La Vanguardia* i *ABC*. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
El Punt (Avui)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
La Vanguardia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ABC	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
El Punt (Avui)	0	0	0	0	0	1	0	1	1	8	7	1	5	2	2	2	4	1	7	1	5	0	0
La Vanguardia	0	0	0	1	4	0	0	0	3	3	5	7	8	6	3	5	4	5	6	3	6	5	4
ABC	0	0	0	4	3	1	2	15	13	23	16	7	5	6	10	9	7	10	10	6	7	4	4

Gràfica 4. Nombre d'articles referents a la síndrome de Diògenes publicats als diaris *El punt*, *La Vanguardia* i *ABC*. Font: Elaboració pròpia.

II.2. Referències a Diògenes. Comparativa respecte la síndrome de Diògenes.

Per tal d'apreciar el pes significatiu de les dades recollides al punt anterior, s'ha fet una cerca relativa als articles publicats que fan referència a Diògenes. Les dades, mostrades a la **Taula 5**, han permès distingir entre dos períodes: prèvia a l'aparició de la primera notícia; i a partir d'aquest moment. Entre els anys 1975 i 2000 la suma agregada de referències és de 822, el que fa una mitjana de 32 resultats anuals. Entre els anys 2001 i 2020, la suma agregada és 783 i la mitjana 39. L'increment del segon període respecte del primer és de 7 referències per any. Això no obstant, com que les referències a la

síndrome són 14 anuals, es pot concloure que les referències no relacionades amb la síndrome han baixat en 7 referències anuals, el que suposa un 22% de decrement respecte la mitjana del període anterior.

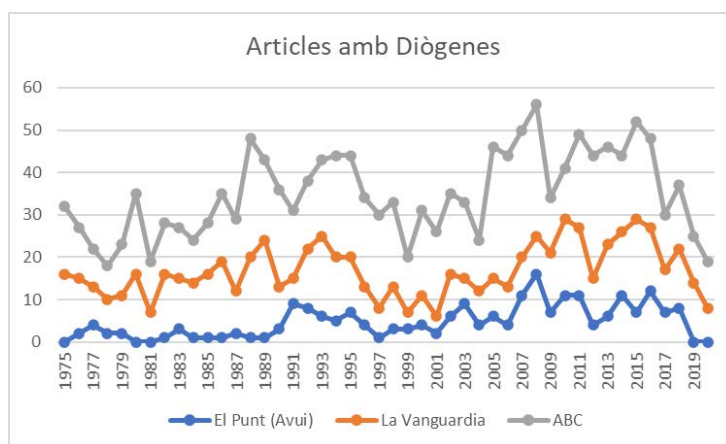
Taula 5. Nombre d'articles referents a Diògenes publicats als diaris *El punt*, *La Vanguardia* i *ABC*. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
El Punt (Avui)	0	2	4	2	2	0	0	1	3	1	1	1	2	1	1	3	9	8	6	5	7	4	1
La Vanguardia	16	13	9	8	9	16	7	15	12	13	15	18	10	19	23	10	6	14	19	15	13	9	7
ABC	16	12	9	8	12	19	12	12	12	10	12	16	17	28	19	23	16	16	18	24	24	21	22

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
3	3	4	2	6	9	4	6	4	11	16	7	11	11	4	6	11	7	12	7	8	0	0
10	4	7	4	10	6	8	9	9	9	9	14	18	16	11	17	15	22	15	10	14	14	8
20	13	20	20	19	18	12	31	31	30	31	13	12	22	29	23	18	23	21	13	15	11	11

Gràfica 5. Nombre d'articles referents a Diògenes publicats als diaris *El punt*, *La Vanguardia* i *ABC*. Font: Elaboració pròpia.

Per tal de corroborar aquesta variació en el pes relatiu s'ha traçat amb la **Taula 6** una comparativa entre el percentatge dels articles relacionats amb la síndrome respecte del total. Amb aquesta anàlisi s'observa a la **Gràfica 6** que la mitjana entre els anys 2001 i 2020 és del 35%. Així mateix, s'aprecia que és especialment elevada entre els anys 2005-

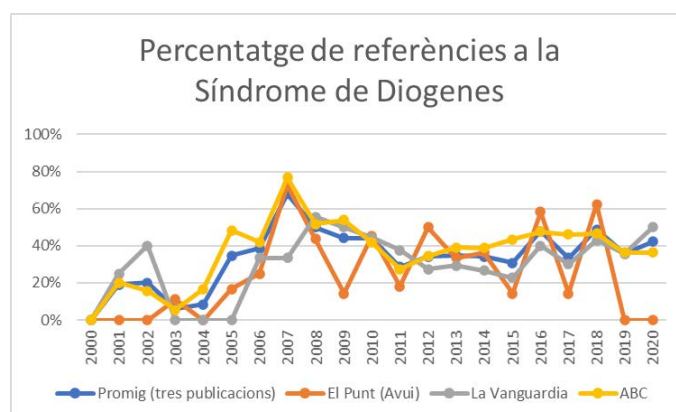

2018, situant-se al voltant del 41%. S'observa també que les tres publicacions tenen un comportament semblant.

Taula 6. Percentatge d'articles referents a la síndrome de Diògenes respecte el total d'articles relatiu a Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

Any	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Promig (tres publicacions)	0%	19%	20%	6%	8%	35%	39%	68%	50%	44%	44%	29%	34%	35%	34%	31%	48%	33%	49%	36%	42%
El Punt (Avui)	0%	0%	0%	11%	0%	17%	25%	73%	44%	14%	45%	18%	50%	33%	36%	14%	58%	14%	63%	0%	0%
La Vanguardia	0%	25%	40%	0%	0%	0%	33%	33%	56%	50%	44%	38%	27%	29%	27%	23%	40%	30%	43%	36%	50%
ABC	0%	20%	16%	6%	17%	48%	42%	77%	52%	54%	42%	27%	34%	39%	39%	43%	48%	46%	47%	36%	36%

Gràfica 6. Percentatge d'articles referents a la síndrome de Diògenes respecte el total d'articles relatiu a Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

II.3. Referències a Diògenes de Sinope.

La consulta a les hemeroteques d'aquests tres diaris permet una anàlisi detallada de les referències a Diògenes en el període esmentat. Amb l'objectiu, doncs, d'evidenciar el canvi de referència respecte la figura de Diògenes, s'ha afinat la cerca amb una consulta exhaustiva a dos d'aquests diaris, La Vanguardia i l'ABC. En primer lloc, s'ha fet una distinció entre la citació de Diògenes com a nom, les referències a Diògenes de Sinope i les al·lusions a la síndrome.

Amb la referència de l'ús de Diògenes com a nom, es vol mostrar un conjunt heterogeni de notícies publicades on el mot Diògenes apareix sense que sigui una al·lusió expressa

ni al filòsof ni a la síndrome. Les casuístiques són molt variades, però com a exemples recurrents es possible esmentar les referències a un ministre d'Angola i a un boxejador; al santoral, els dies 6 d'abril i 25 de juny; als mots encreuats; a les esqueles mortuòries; a noms de restaurants; o d'una editorial alemanya, entre d'altres. Una menció especial mereixen les referències a Diògenes Laerci.

L'anàlisi de les dades de La Vanguardia mostren que entre els anys 1975 i 2000 les referències al filòsof suposaven el 31% del total, mentre que entre el 2001 i el 2020 el percentatge és del 27%. En aquest últim període les referències a la síndrome eren un 31%. S'observa que el pes específic de l'ús de Diògenes com a nom és el que pateix un descens significatiu, passant del 69% al 41%: La **Taula 7** i la corresponent **Gràfica 7** mostren els valors totals, mentre que la **Taula 8** i la **Gràfica 8** mostren els percentatges relatius. A l'ABC, tot i presentar percentatges diferents, l'evolució és anàloga, ja que les referències al filòsof passen del 54% al 38% mentre que l'ús com a nom experimenta una baixada del 46% al 24%, com reflecteixen les **Taules i Gràfiques 9 i 10**.

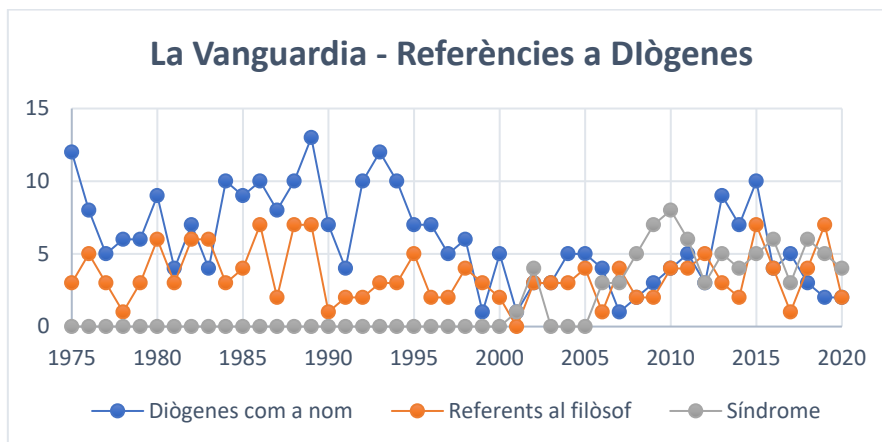
Taula 7. Articles publicats a la Vanguardia referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Diògenes com a nom	12	8	5	6	6	9	4	7	4	10	9	10	8	10	13	7	4	10	12	10	7	7	5
Referents al filòsof	3	5	3	1	3	6	3	6	6	3	4	7	2	7	7	1	2	2	3	3	5	2	2
Síndrome	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Diògenes com a nom	6	1	5	1	3	3	5	5	4	1	2	3	4	5	3	9	7	10	4	5	3	2	2
Referents al filòsof	4	3	2	0	3	3	3	4	1	4	2	2	4	4	5	3	2	7	4	1	4	7	2
Síndrome	0	0	0	1	4	0	0	0	3	3	5	7	8	6	3	5	4	5	6	3	6	5	4

Gràfica 7. Articles publicats a la Vanguardia referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

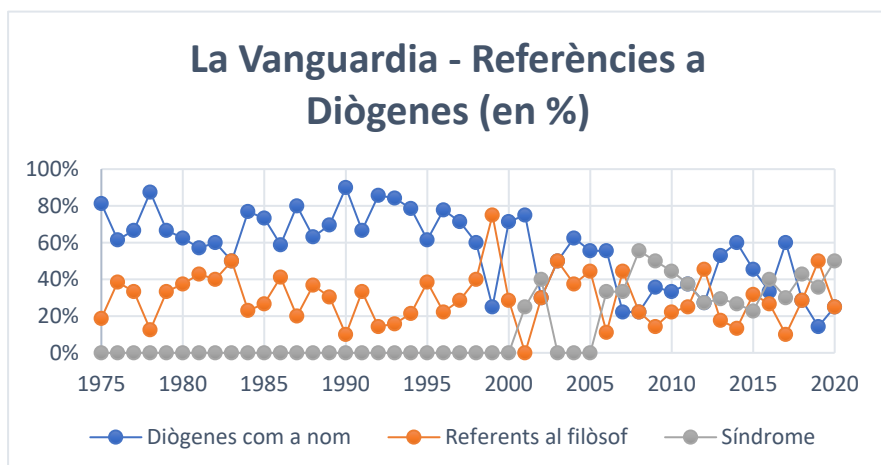
Taula 8. Articles publicats a la Vanguardia referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes, en valors percentuals. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Diògenes com a nom	81%	62%	67%	88%	67%	63%	57%	60%	50%	77%	73%	59%	80%	63%	70%	90%	67%	86%	84%	79%	62%	78%	71%
Referents al filòsof	19%	38%	33%	13%	33%	38%	43%	40%	50%	23%	27%	41%	20%	37%	30%	10%	33%	14%	16%	21%	38%	22%	29%
Síndrome	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
60%	25%	71%	75%	30%	50%	63%	56%	56%	22%	22%	36%	33%	38%	27%	53%	60%	45%	33%	60%	29%	14%	25%
40%	75%	29%	0%	30%	50%	38%	44%	11%	44%	22%	14%	22%	25%	45%	18%	13%	32%	27%	10%	29%	50%	25%
0%	0%	0%	25%	40%	0%	0%	0%	33%	33%	56%	50%	44%	38%	27%	29%	27%	23%	40%	30%	43%	36%	50%

Gràfica 8. Articles publicats a la Vanguardia referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes, en valors percentuals. Font: Elaboració pròpia.

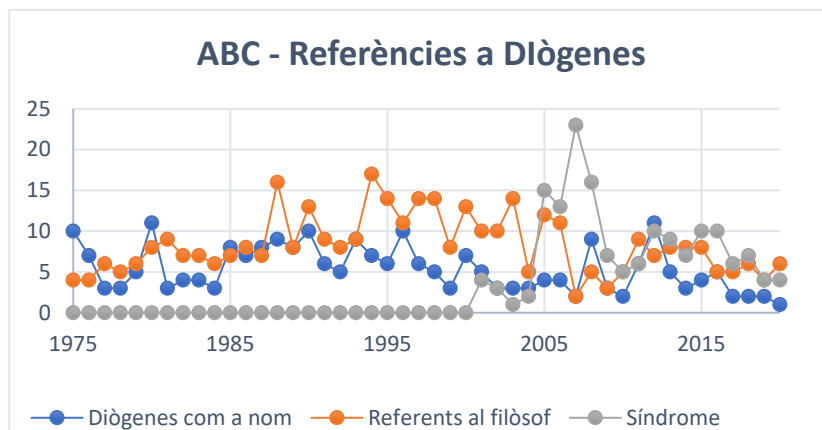
Taula 9. Articles publicats al diari ABC referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Diògenes com a nom	10	7	3	3	5	11	3	4	4	3	8	7	8	9	8	10	6	5	9	7	6	10	6
Referents al filòsof	4	4	6	5	6	8	9	7	7	6	7	8	7	16	8	13	9	8	9	17	14	11	14
Síndrome	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Any	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Diògenes com a nom	5	3	7	5	3	3	3	4	4	2	9	3	2	6	11	5	3	4	5	2	2	2	1
Referents al filòsof	14	8	13	10	10	14	5	12	11	2	5	3	5	9	7	8	8	8	5	5	6	4	6
Síndrome	0	0	0	4	3	1	2	15	13	23	16	7	5	6	10	9	7	10	10	6	7	4	4

Gràfica 9. Articles publicats al diari ABC referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes. Font: Elaboració pròpia.

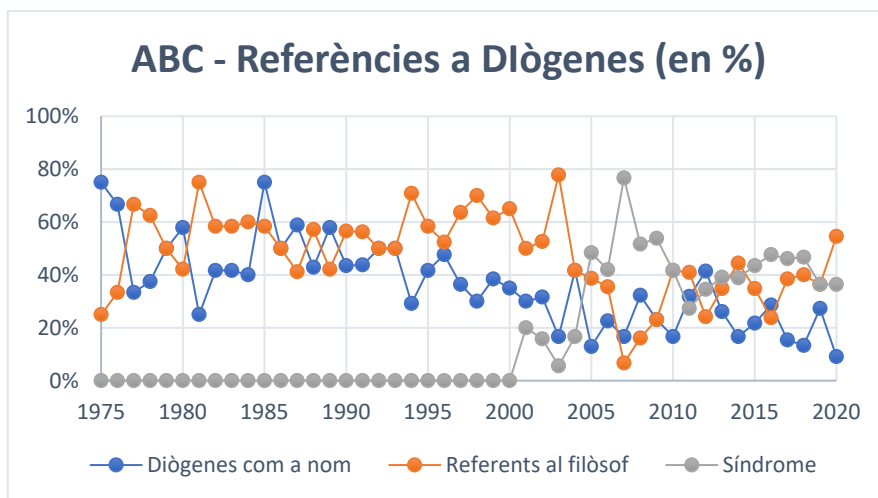
Taula 10. Articles publicats al diari ABC referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes, en valors percentuals. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Diògenes com a nom	75%	67%	33%	38%	50%	58%	25%	42%	42%	40%	75%	50%	59%	43%	58%	43%	44%	50%	50%	29%	42%	48%	36%
Referents al filòsof	25%	33%	67%	63%	50%	42%	75%	58%	58%	60%	58%	50%	41%	57%	42%	57%	56%	50%	50%	71%	58%	52%	64%
Síndrome	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
30%	38%	35%	30%	32%	17%	42%	13%	23%	17%	32%	23%	17%	32%	41%	26%	17%	22%	29%	15%	13%	27%	9%
70%	62%	65%	50%	53%	78%	42%	39%	35%	7%	16%	23%	42%	41%	24%	35%	44%	35%	24%	38%	40%	36%	55%
0%	0%	0%	20%	16%	6%	17%	48%	42%	77%	52%	54%	42%	27%	34%	39%	39%	43%	48%	46%	47%	36%	36%

Gràfica 10. Articles publicats al diari ABC referents a Diògenes com a nom, a Diògenes de Sinope i a la síndrome de Diògenes, en valors percentuals. Font: Elaboració pròpia.

Pel que fa a les referències concretes a Diògenes de Sinope, cal distingir entre les citacions explícites a algun episodi de la seva vida⁸⁶ i l'ús actual d'aquestes anècdotes com a metàfores sovint moralitzants. Especialment significativa és la utilització metafòrica, en el context polític i futbolístic, de l'anècdota referent a la llanterna que

⁸⁶ Cal recordar que Diògenes, com la resta de filòsofs cíncics, no va elaborar cap doctrina filosòfica. La seva pedagogia és fonamentalment ètica, i es basa exclusivament en una nombrosa col·lecció d'anècdotes, d'accions i dites xocants i provocatives, que invitaven a la reflexió.

Diògenes feia servir durant el dia, amb la qual, segons deia, buscava un home virtuos⁸⁷. Aquest episodi de la llanterna representa un percentatge significatiu als dos mitjans de comunicació (un 28% a La Vanguardia i un 46% a l'ABC). L'evolució d'aquesta referència concreta és similar, ja que a La Vanguardia passa del 38% entre 1975 i 2000 al 16% entre els anys 2001 i 2020, mentre que a l'ABC els percentatges són 53% i 38% respectivament, com es pot apreciar a la **Taula 11** i a la **Gràfica 11**.

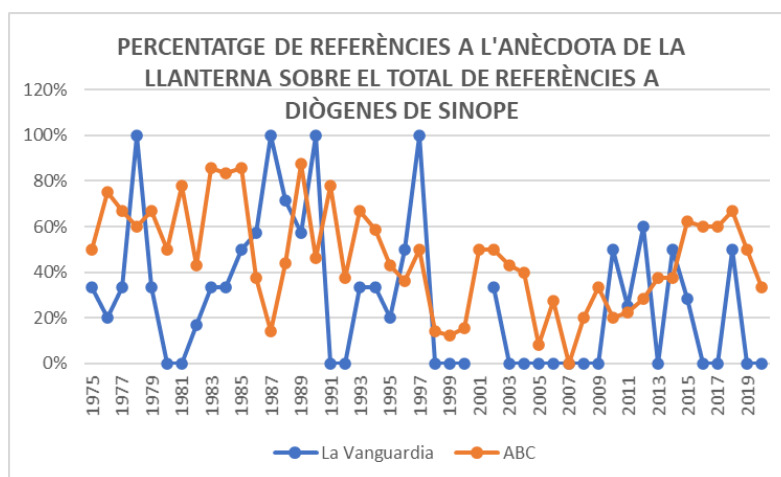
Taula 11. Proporció d'articles relacionats amb l'anècdota de la llanterna en relació amb el total referents a Diògenes de Sinope. Font: Elaboració pròpia.

Any	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Resultats a La Vanguardia	33%	20%	33%	100%	33%	0%	0%	17%	33%	33%	50%	57%	100%	71%	57%	100%	0%	0%	33%	33%	20%	50%	100%
Resultats a ABC	50%	75%	67%	60%	67%	50%	78%	43%	86%	83%	86%	38%	14%	44%	88%	46%	78%	38%	67%	59%	43%	36%	50%

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
0%	0%	0%		33%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	50%	25%	60%	0%	50%	29%	0%	0%	50%	0%	0%
14%	13%	15%	50%	50%	43%	40%	8%	27%	0%	20%	33%	20%	22%	29%	38%	38%	63%	60%	60%	67%	50%	33%

Gràfica 11. Proporció d'articles relacionats amb l'anècdota de la llanterna en relació amb el total referents a Diògenes de Sinope. Font: Elaboració pròpia.

Respecte les referències a altres filòsofs, Diògenes de Sinope ocupa un lloc gairebé residual enfront d'altres figures força més conegudes. Així, observem que la mitjana de

⁸⁷ Laercio, D. (2007), p.297.

referències al filòsof cínic a La Vanguardia els últims 45 anys és de 3 citacions anuals. En contrast amb això, Plató és esmentat uns 68 cops, Nietzsche 52, Aristòtil i Kant 41, Voltaire 35 i Foucault 24 vegades cada any de mitjana, com recull la **Taula 12** i la **Gràfica 12**.

Taula 12. Referències a diferents filòsofs, publicades a La Vanguardia. Font: Elaboració pròpia.

Any	Plató	Aristòtil	Voltaire	Kant	Nietzsche	Foucault	Diogenes
1975	56	27	29	20	22	2	3
1980	48	33	20	29	23	7	5
1990	104	40	29	52	60	38	3
2000	65	42	29	31	58	19	2
2010	66	57	37	60	66	29	4
2020	69	45	67	55	80	48	2

Gràfica 12. Referències a diferents filòsofs, publicades a La Vanguardia. Font: Elaboració pròpia.

